

Lamed

*List za radoznaće
Izabrao i priredio Ivan L Ninić*

Godina 16

Broj 5

Maj 2023.

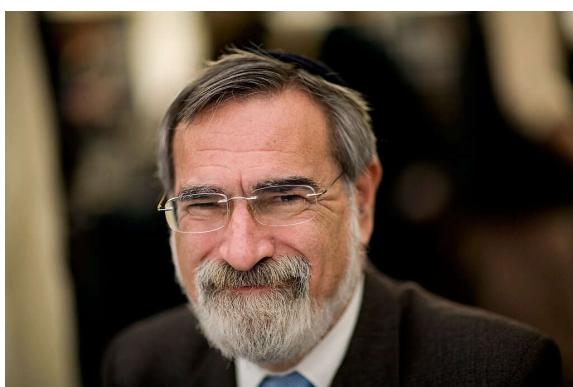
Džonatan Saks

Judaizam i politika u savremenom svetu

S engleskog prevela Minja Janković
Beograd 5782/2022

Svet je dom za oko 1,4 milijarde hrišćana, 800 miliona muslimana i samo za 12 miliona Jevreja. Širom dijaspore Jevreji su sitna manjina okruženi ogromnim kulturama koje nisu jevrejske. Izrael je mala zemlja okružena ogromnom konstelacijom arapskih država. Jevreji čine manje od četvrtine procenta ukupnog svetskog stanovništva. Naš uticaj bi trebalo da bude minimalan.

No, Jevreji i judaizam su važni i uticajni na takav način u kome brojevi ne igraju nikakvu ulogu. Američki pisac Milton Himelfarb (Milton Himmelfarb) je to dobro sročio: „Svaki Jevrej zna koliko je običan, pa ipak, kad se sve uzme u obzir, mi smo suočeni sa stvarima koje su velike i neobjašnjive. Broj Jevreja u svetu je manji nego što je mala statistička greška u kineskom broju stanovnika. Ipak, mi smo ostali veći nego što je naša brojnost. Nama i oko nas, izgleda, dešavaju se velike stvari“¹.

Jonathan Sacks, Baron Sacks
1948-2020, London

Počeo bih od početka, to jest od savremenog jevrejskog doba, naime od 1789. godine, Francuske buržoaske revolucije i rođenja moderne sekularne nacionalne države. Dvadeset šestog avgusta te godine francuska Nacionalna skupština je izdala *Deklaraciju o pravima čoveka i građanina*, sa gromoglasnim uvodnim rečima: „Svi ljudi su rođeni i ostaju slobodni, i jednaki po svojim pravima“. Da li se to odnosilo i na Jevreje? Da li su Jevreji bili slobodni? Da li su bili ravnopravni? Da li su se ubrajali u građane? Da li su se ubrajali u ljude?

Pitanja su bila realna. U vreme deklaracije izbili su antijevrejski neredi u Alzasu. Ovo su bili zlokobni nagoveštaji pokazatelja da sekularna nacionalna država možda neće okončati antijevrejsko raspoloženje, već će ga samo sekularizovati u novi oblik, da bi konačno dobio naziv „antisemitizam“. Kasnije te godine, govoreći u debati o svrstavanju Jevreja među građane, grof Clermont-Toner (Clermont-Tonnerre) je izrekao sudbonosnu rečenicu o uslovima pod kojima bi Jevreji mogli biti uključeni u novu političku podelu. „Jevrejima“, rekao je, „treba osporiti sve kao naciji, ali im treba dati sve kao pojedincima.“ Nastavio je: „Nedopustivo je da Jevreji postanu posebna politička formacija ili klasa unutar zemlje. Svaki Jevrej ponaosob mora postati građanin; ako ne pristaju na ovo, moraju nas obavestiti, i tada ćemo biti prinuđeni da ih protjeramo“.²

Tako je rođeno ono što će konačno postati poznato kao *der Judenfrage* – „jevrejsko pitanje“, čija je relativno nevina formulacija dovela do *Endlösunga* – „konačnog rešenja“. Teorija i terminologija potekle su iz Nemačke. Nešto od mitologije, posebno *Protokoli staraca (mudraca) sa Ciona*, poteklo je iz Rusije. No, u Francuskoj, jedan vek nakon Revolucije, bečki novinar Teodor Hercl (Theodore Herzl), koji je pratilo suđenje Drafusu (Dreyfus), zaključio je da za Jevreje u Evropi nema budućnosti i da sekularna nacionalna država ne samo da nije okončala antisemitizam, već mu je omogućila novo potencijalno užasavajuće rođenje. Nema budućnosti za jevrejski narod, bio je konačan Herclov stav, osim da stvore svoju sopstvenu državu.

Vraćam se u 1789. zato što savremene diskusije o životu Jevreja – o pitanjima kao što su brak van jevrejske zajednice, jevrejski kontinuitet, odnos Izrael-dijaspora, često, po meni, nemaju dubinu jer im nedostaje istorijska zaledina. Za ovo postoji istorijski razlog: dva svetska najveća geta, Izrael i američka jevrejska zajednica, su relativno novije pojave, bar u svojoj trenutnoj veličini. Do 1840. skoro 90 procenata jevrejskog sveta se nalazilo u Evropi. Što je još značajnije, Jevreji koji su se otisnuli u Ameriku ili Izrael, uradili su to upravo zato da bi zaboravili Evropu, da bi se odvojili od njenih predrasuda i nesposobnosti i da bi otpočeli novi život u novom svetu. Veoma čudno savremeno slepilo za istoriju Jevreja nastalo je u specifičnoj pobuni protiv jevrejske istorije – istorije koja bi se mogla ispisati u vidu lutanja, progona, inkvizicije i pogroma, mučeništva, nepriznavanja, bespomoćnosti i beskućništva „lutajućeg Jevreja“.

Rekao bih da mi ne možemo znati gde smo sve dok ne shvatimo kako smo uopšte stigli tu gde smo. Izrael se ne može posmatrati kao sekularna demokratska država u poređenju sa evropskim modelom, niti se američka jevrejska zajednica može posmatrati u okvirima standardnih parametara američkog pluralizma i vere. Sve to je samo deo, ali samo deo jevrejske priče. Izraelske i američke jevrejske zajednice još uvek nose bol i tenziju od evropskog jevrejskog iskustva, a čak i danas oni su obeleženi onim što je stvoreno da bi se sve zaboravilo.

Dve krize savremenog jevрejstva

Savremeno jevrejsko iskustvo je snažno obeleženo sa dva intelektualna fenomena. Prvi je taj da su Jevreji, da iskoristim frazu Džona Marija Kadija (John Murray Cuddihy), „pridošlice u modernost“. Nije bilo duge predistorije, kao što je to slučaj u hrišćanskoj Evropi, renesanse, reformacije, verskih ratova, rođenja prosvjetiteljstva. Jevreji su kasno ubačeni u čitav složeni niz izazova – intelektualni izazov prosvećenosti, politički izazov emancipacije, društveni izazov integrisanja. Ono u šta su Jevreji verovali, način na koji su živeli, kako su se organizovali, izazvalo je iznenadni i udruženi napad, ponekad u ime napretka, ponekad u formi predrasuda, a nakon vekova isključenosti iz matične evropske kulture, oni su bili potpuno nepripremljeni da brane svoja verovanja i svoj način života. Upravo ovo će izazvati krizu ogromnih razmara u vezi sa pitanjem nastavljanja jevrejske vere.

Međutim, ovo je bila manja od dve krize. Druga kriza, čiji značaj je nemoguće preglasiti, je uzočno-posledična veza same modernosti i načina na koji je ona pogodila evropske Jevreje, i fenomena koji je pokrenula, koji je konačno formulisan kao jevrejska samomržnja. Sander Gilman je to ovako opisala:

S jedne strane je liberalna fantazija da je svako dobrodošao da učestvuje u moći referentne grupe, ukoliko se pridržava pravila koje propisuje ta grupa. No ova pravila su upravo definicija tog Drugog. Taj Drugi obuhvata upravo one kojima nije dopušteno da dele moć u okviru društva. Tako pridošlice čuju odgovor svoje fantazije. Postanite isti kao mi, napustite svoju različitost – i možete postati jedan od nas. S druge strane je skrivena karakteristika usvojene referentne grupe, konzervativno prokletstvo: što više postaješ sličan meni, sve više spoznajem vrednost svoje moći, koju ti želiš da deliš sa mnom i sve više mi postaje jasno da si ti loš sunarodnik, pridošlica.³

Ova drama se odvijala stalno iznova širom Evrope tokom devetnaestog veka, a ishod je sumirao Maks Nordau (Max Nordau) u svom govoru na Prvom cionističkom kongresu (1897). „Emancipovani Jevrej u zapadnoj Evropi“, rekao je, „napustio je svoj specifično jevrejski karakter, a nacije ga ne prihvataju kao deo svojih nacionalnih zajednica. On beži od svojih drugova Jevreja, jer ga je antisemitizam takođe naučio da prema njima gaji prezir, no njegovi ljubazni sunarodnici ga odbacuju kad pokuša da im se pridruži. Izgubio je svoj dom u getu, a zemlja u kojoj se rodio priznaje se za njegov dom.“ Mnogo toga se promenilo od momenta kad su ove reči izgovorene pre jednog veka, no mi i dalje živimo sa njihovim posledicama.

Prosvećenost je pružila evropskim Jevrejima mesjansko obećanje i demonsku stvarnost. Obećanje je bilo sekularni i racionalni poredak u kome bi antijevrejske predrasude bile prevaziđene, a jevrejska građanska obespravljenost ukinuta. Realnost je bila takva da su, što su Jevreji više postajali kao i svi ostali, sve iracionalnije i apsolutne postajale predrasude prema njima: oni su bili kapitalisti, oni su bili komunisti, bili su suviše provincijalci ili parohijani, bili su suviše bez korena i kosmopolite, držali su do sebe, svugde su stizali, bili su neverni, bili suviše odani da su bili sumnjivi. Što su se vise asimilirali, antisemitizam je sve više jačao.

Narod ili religija

Istorija o jevрejstvu devetnaestog veka je priča od dvanaestak različitih pokušaja da se pronađe izlaz iz „kvake 22“ iz koje nije bilo izlaza. Krajnja reakcija bio je beg od jevrejskog identiteta kroz zasnivanje brakova van jevrejske zajednice, preobraćenje u hrišćanstvo, ili, gde god je bilo moguće, izjašnjavanje kao *Konfessionloss*, bez religije. Grof Klermon-Toner je tražio od Jevreja da se izjasne da li su jedinke ili nacija – drugim rečima, da li je judaizam lično versko opredeljenje ili jevрejstvo u suštini predstavlja kolektivni entitet, narod. Istoriski, naravno, da je svaki Jevrej i jedno i drugo, no nova evropska nacionalna država više nije dopuštala takav odgovor.

Među onima koji se naježe od pomisli da bi Jevreji mogli da opstanu samo ukoliko prestanu da budu Jevreji postojala je značajna razlika između zapadne i istočne Evrope. Suočeni sa situacijom ili-ili, Jevreji zapadne Evrope su se generalno odlučili za judaizam kao religiju bez narodnosti, a Jevreji istočne Evrope su se odlučili u korist jevrejskstva, kao narodnosti bez religije. Usled toga su u devetnaestom veku nastale potpuno nove konstrukcije jevrejskog identiteta: na zapadu – reformistički i konzervativni judaizam; na istoku – pokreti za jevrejsku kulturu, a čak i političku autonomiju u područjima u carskoj Rusiji izvan kojih se Jevreji nisu smeli naseljavati. Pošto nisu uspeli da ostvare svoj cilj koji je bio normalizovanje jevrejskog postojanja, došlo je do možda najveće revolucije u savremenom životu Jevreja: cionističkog pokreta, koji je bio manje ideologija a više zbir suprotstavljenih ideologija, nekih sekularnih, nekih religijskih, nekih političkih, nekih kulturno-roliskih, nekih koje su nastojale da povrate drevnu tradiciju, drugih odlučnih da ih potpuno unište i stvore potpuno novu vrstu Jevreja.

Prvi cionistički kongres je održan 1897. Nakon jednog veka naselili smo jevrejski svet, gde se u jednom smislu sve promenilo, a u drugom smislu se ništa nije promenilo. Tokom dvadesetog veka odigrali su se neki od najvećih događaja u jevrejskoj istoriji – pre svega Holokaust, osnivanje izraelske države i prebacivanje Jevreja iz Evrope u Izrael i Ameriku. No, podele u jevrejskom životu danas su skoro iste kakve su bile i pre sto godina – između religijskog i sekularnog, između ortodoksnog i reformističkog i između onih koji vide budućnost Jevreja samo u Izraelu i onih koji vide i dalju ulogu dijaspore. Između prvog i osamnaestog veka, uz veoma mali broj izuzetaka, prevagnuo je jedan jedini judaizam: judaizam *Mišne i Talmuda*, što danas nazivamo ortodoksnošću. U dvadesetom veku ne postoji novi judaizam. Naizgled izuzetak, rekonstrukcija Mordehaja Kaplana (Mordecai Kaplan), je samo prevodenje ranijih ideja Ahada Haama u američki kontekst, tako da velika raznovrsnost odgovora na pitanje „Ko je i šta predstavlja Jevrej?“ sva vode poreklo iz jedne jedine zemlje i kontinenta: Evrope devetnaestog veka.

Koja su sve bila predviđanja o budućnosti Jevreja godine 1897? Ortodoksni Jevreji su verovali da će reforma nestati: ona je predstavljala samo usputnu stanicu na putu potpune assimilacije. Jevreji reformisti su verovali da će ortodoksnost nestati: bila je potpuno neprilagodljiva savremenom svetu. Cionisti su bili ubedeni da će dijaspora nestati: pretilo joj je zavođenje i silovanje, assimilacija i antisemitizam. Oni koji nisu bili cionisti verovali su da će nada u jevrejsku naciju nestati: zadatak obnove impulsa koji je pokopan osamnaest vekova je ipak suviše težak. Sad znamo da su sva ova predviđanja bila pogrešna. Reformatorski judaizam i dalje postoji. Isto tako i ortodoksni. Izraelska država postoji. Dijaspora je opstala. Sve

opcije u životu Jevreja koje su postojale 1897. postoje i danas, a istorija nije ni za jednu od njih iznela svoju presudu. Konflikti za koje se verovalo da će biti rešeni tokom vremena su i dalje prisutni i možda su još snažniji.

Pitanje jevrejskog jedinstva

Teško je predvideti koji će od ovih konflikata biti najštetniji – između Izraela i dijaspore, između sekularnih i religioznih Izraelaca ili između ortodoksnih i reformističkih Jevreja. Nijedna od ovih grupa ne prihvata definiciju stvarnosti drugih grupa i mogućnost za dijalog je veoma ograničena. I najmanja naprslina bi mogla dovesti do nepopravljive podele jevrejskstva na dva dela. Pre pet godina, kada sam objavio knjigu o jevrejskom jedinstvu pod nazivom *Jedan narod?*, nekoliko prijatelja iz Sjedinjenih Država mi je pisalo da mi kažu da je to hrabra analiza, sa kojom sam prilično zakasnio. U Americi, po njihovom mišljenju, Jevreji više ne postoje kao jedan narod. To je jedno vreme bio stav mnogih Izraelaca o njihovom sopstvenom društvu.

Ja sam veoma zabrinut zbog ovih podela, posebno zbog onih koje se dešavaju u Izraelu, iz razumljivih razloga. Jevrejskom narodu su često pretili neprijateljske civilizacije, od drevnog Egipta, Asirije, Vavilona, Persije, Grčke i Rima, do Trećeg rajha i Sovjetskog Saveza. No, najsudobnije ozlede su bile one koje je jevrejski narod sam sebi nanosio: podela kraljevstva u vreme Prvog hrama, što je dovelo do konačnog sloma oba dela i do gubitka deset od dvanaest plemena, a bratoubilačko rivalstvo poslednjih dana Drugog hrama dovelo je do uništenja Jerusalima i najdužeg izgnanstva u jevrejskoj – ipak ljudskoj – istoriji.

Postoje samo tri perioda kad su Jevreji bili nezavisni u periodu od četiri hiljade godina. Dva perioda su se okončala zbog unutrašnjeg razdora. Treći period nezavisnosti je započeo 1948, a tad je izraelsko društvo već bilo opasno podeljeno. Sami Izraelci su bili skloni da omalovaže opasnost. Još od ubistva premijera Jichaka Rabina jako malo truda se ulagalo na najvišem nivou da se sekularne i religijske grupe povežu kroz neku formu međusobnog razumevanja. Lično verujem da je to ozbiljna greška, što sam i rekao izraelskim premijerima i predsednicima po dolasku na vlast. Da bi opstao, Izrael mora biti, ne samo *medina* već i *hevra*, ne samo država već i društvo. Sam demokratski proces ne garantuje postojanje političkog tela. Potrebno je da postoji bar minimum zajedničke kulture i identiteta. Izrael je u ratu definisan svojim neprijateljima. U traganju za mirom Izrael je teže definisati, a mnogo teže upravljati njime. To svakako mora biti jedan od bitnih zadataka u budućnosti.

Pitanje jevrejskog kontinuiteta

Pored pitanja jevrejskog jedinstva, postoji još jedan problem – naime, problem jevrejskog kontinuiteta. I ovde se vraćam na ono što sam već pomenuo, da je trenutno jevrejsko samorazumevanje narušeno voljnim nedostatkom istorijske svesnosti. Godine 1990. o jevrejskom kontinuitetu se pisalo i govorilo više nego o bilo kojoj drugoj jevrejskoj temi, no bez dovoljno dubine.

Jevrejski kontinuitet je sagledan kao problem u sledećim terminima. Prvo, on je demografski: jevrejske zajednice u dijaspori se smanjuju, u poređenju sa Izraelom, u poređenju sa zajednicama čiji su deo, i čak i po absolutnom broju. Drugo, postoji problem brakova van jevrejske zajednice, koji je najizraženiji u Sjedinjenim Državama, gde je „Nacionalno istraživanje jevrejskog stanovništva“ iz 1990. pokazalo da je broj brakova mlađih Jevreja od 1985. do 1990, u kojima se supružnik nejevrej nije preobratio iznosio 52 posto. Treći problem je specifičan za dijasporu, ne za Izrael, iz dva jasna razloga: Izrael je porastao, a brakovi van jevrejske zajednice nisu značajan problem u zemlji gde Jevreji formiraju većinsko stanovništvo. Četvrti, priroda problema je definisana u smislu klasične teorije o nacionalnoj državi, bilo u američkoj ili izraelskoj verziji. Američka verzija se zove „melting pot“. Sjedinjene Države predstavljaju mesto gde *pluribus* postaje *unum*, gde se emigrantske zajednice neminovno asimiliraju. Izraelska verzija nosi naziv *šilat hagola*, negacija dijaspore, koja tvrdi da Jevreji mogu da opstanu samo u pretežno jevrejskom društvu i kulturi.

Smatram ove četiri karakterizacije neodgovarajućim. Problem jevrejskog kontinuiteta nije prvenstveno demografski. Bilo je vreme, najizrazitije nakon španskog progona, kada je jevrejska populacija pala na šestinu od broja koji je danas, a ipak se nije izrazila briga za budući opstanak Jevreja i judaizma. Niti je to samo problem broja brakova izvan jevrejske zajednice. To je, takođe, problem i nesklapanja brakova, kasnih brakova, niskog nataliteta. Kao što je pokazalo istraživanje Carlsa Libmana (Charles Liebman) i Stivena M. Koena (Steven M. Cohen), brak izvan jevrejske zajednice nije ujednačeno rasprostranjen širom jevrejske zajednice. Ponovna analiza podataka nacionalnog jevrejskog popisa stanovništva iz 1990. i kategorizacija Jevreja kao aktivno, umerno, labavo verenih i onih koji nisu vereni, otkrili su sledeći broj brakova van zajednice: među aktivno verenim četiri procenta, među umereno verenim 10 procenata, među labavo verenim 19 procenata, i među onima koji nisu vereni 49 procenata. Brak van zajednice predstavlja simptom jednog većeg problema razjedinjavanja.

Još kontroverzniji, rekao bih da je problem kontinuiteta globalan i da pogoda Izrael ništa manje nego dijasporu. Nekoliko istraživanja u poslednjih nekoliko godina su pokazala alarmantno ki-

danje korena medu mlađim Izraelcima – pomanjkanje znanja i zanimanja za jevrejsko nasleđe. Ovo se pretvorilo u značajno telo izraelske misli poznato kao postcionizam, koje vidi Izrael ne kao državu Jevreja već kao *medinat kol ezraheia*, „državu svih građana“. Ovo će proizvesti napuštanje Zakona povratka, ponovno pisanje nacionalne himne, Hatikve, zaoštravanje veza, ne samo sa Jevrejima širom sveta, već i sa izraelskom biblijskom prošlošću i judejskom kulturom. Danas se Izrael suočava sa malim problemom brakova van zajednice, no teško je zamisliti kako bi ovo moglo da opstane u slučaju istinskog mira i povezanosti sa susedima. Postoji kolektivna, kao i pojedinačna asimilacija, i ono što se u dijaspori javlja kao brak van zajednice u Izraelu se javlja u formi sekularizacije.

Ukoliko je, shodno tome, problem globalan, ne treba ga shvatati u smislu dinamike nacionalne države. Jevreji u dijaspori neće neminovno nestati. Čak i nizak stepen religijskog vršenja ili spajanja zajednica predstavlja zaštitu od brakova van zajednice. Čak i država u kojoj su većina stanovnika Jevreji ne obezbeđuje sama po sebi kontinuitet judaizma.

Vraćam se stoga na moje ranije analize. Problem jevrejskog kontinuiteta je nastao, ne skoro, već na samom početku jevrejskog susreta sa modernošću. Najpronicljiviji zaključak je davno ponudio Mordehaj Kaplan u uvodnoj rečenici svoje knjige *Judaizam kao civilizacija*: „Pre početka devetnaestog veka svi Jevreji su smatrali judaizam za privilegiju; od tada većina Jevreja ga doživljava kao teret“. Rekao bih to ipak oštire. Do početka devetnaestog veka Jevreji su sebe definisali kao narod kojeg Bog voli. Od tada, većina Jevreja, sve-sno ili nesvesno, definiše sebe kao narod koji je omražen od nejevreja. Ne teret, posebno ne teret da budete omraženi je nešto što pravedni ljudi ne žele da predaju svojoj deci u nasleđe. To je možda razlog što imamo tako malo dece.

Definisanje jevrejskog identiteta

Osvrnamo se na najznačajnije definicije jevrejskog identiteta danas. U Izraelu, kao što su to izrazili pisci poput Amosa Oza, ono se sastoji od života u sekularnim demokratskim državama u kojima vlada princip prosvećenosti. U Sjedinjenim Državama je poznato istraživanje sprovedeno u Los Andelesu 1988. pokazalo da je na pitanje „Koje kvalitete smatrate najvažnijim za vaš jevrejski identitet?“ 59 posto ispitanika dalo ovaj odgovor: „Odanost društvenoj jednakosti“. Samo 17 posto ispitanika izabralo je „religijsko vršenje“. Ništa ne može tako da dojmi kao činjenica da ljudi čiji je *raison d'être* u prošlosti bio da budu drugaćiji, izabrani, posebni, danas sebe definišu u čisto univerzalnom smislu, zaboravljajući – naravno ne slučajno – da upravo kroz svoju posebnost mi nalazimo i izražavamo naše univerzalno ljudsko

stanje. Setio sam se primedbe koju je dao Šlomo Karlebah (Shlomo Carlebach) nakon što je čitavog svog života posećivao američke visoke škole: „Pitam studente šta su. Ukoliko neko ustane i kaže: ‘Ja sam katolik’, znam da je katolik. Ukoliko neko kaže: ‘Ja sam protestant’, znam da je protestant. Ako neko ustane i kaže: ‘Ja sam samo ljudsko biće’, znam da je Jevrej“.

Jevrejsko iskustvo u poslednja dva veka je bilo ono što ja nazivam „beg od posebnosti“. Nastalo je u dvostrukoj vezi jevrejskog identiteta u Evropi u devetnaestom veku, a danas su i izraelska i američka jevrejska zajednica baštinici ove veze. Neki Jevreji postavljaju sebi samosvesni cilj da prestanu da budu Jevreji, nastojeći da njihova deca ne budu Jevreji, bilo kroz obraćenje ili kroz brak van zajednice ili kroz druge oblike raščlanjenja. Većina Jevreja ne odlučuje se na to da prestane da bude Jevrej. Otud divna definicija jevrejskog identiteta kao *incognito ergo sum*, koju je dao Sidni Morgan-beser (Sidney Morganbesser). U dijaspori to uključuje smanjenje ritualnog sadržaja u životu Jevreja. U Izraelu to uključuje traganje za novim identitetom – *kehol hagojim*, „kao i sve nacije“. Drugi cilj je da rade za svet gde religijske razlike nisu više bitne. Otud suštinski antiliberalizam koji se provlači poput niti kroz intelektualni život Jevreja, od Spinoze do Amosa Oza i Alana Dershowitza (Alan Dershowitz).

Ono što je neobično vezano i za izraelsku i za američku jevrejsku zajednicu jeste to da su u obe zemlje Jevreji značajno sekularniji nego njihovi susedi, bilo hrišćani ili muslimani. Tokom četiri hiljade godina Jevreji su bili narod koji je tragao za Bogom. Danas Jevreji, više od bilo koje druge grupe u zapadnom svetu, pokušavaju da pobegnu od Boga. Zbog bola i patnje jevrejskog života u poslednja dva veka, svakako i u dva poslednja milenijuma, to i nije ništa neobično. No, to govori da za krizu jevrejskog kontinuiteta nije zaslужan neuspeh već upravo uspeh jevrejskih strategija. Kao što je zapisano u *Talmudu* o mnogo ranijim krizama u jevrejskom životu, tokom Hadrijanovih progona, „s pravom bi trebalo izdati dekret da se ne ženimo i nemamo decu, i da pustimo da se zatre seme Avramovo“. Ono sa čime se Jevreji danas suočavaju jeste nedostatak volje koja je održavala naše pretke generacijama: volja da se bude čovek upravo kroz različitost i time svedoči o dostoјanstvu različitog.

Neki razlozi za nadu

Kakav će biti ishod? Ne znam. Postoji razlika između predviđanja i proricanja, kao što postoji razlika između optimizma i nade. Dijaspore će svakako u skorijoj budućnosti biti malobrojnija. U Izraelu i Americi ortodoksnost će biti u porastu. Druge grupe će se osećati ugroženim zbog ovog rasta i mogući su žestoki sukobi. Zavisnost Izraela od dijaspore će nestati, no ova nezavisnost je već

minimalna, i to je dobro jer nijedna suverena država ne bi trebalo da ima domaću politiku koju uslovjavaju oni koji u njoj ne žive. Vrlo je moguće da će se Izrael i dijaspora razdvojiti u političkom smislu. To će zabrinuti one koji vide taj odnos prvenstveno kao politički. Manje će brinuti oni koji ga tako ne vide.

Lično govoreći, mada ja nisam optimista, ipak sam ispunjen nadom. Po prvi put, nakon mnogih generacija, vidim novu generaciju Jevreja koja se pomalja, sa neokrnjenim, nekomplikovanim jevrejskim identitetom. Oni prepoznaju jevrejsku duhovnu snagu i moralnu veličinu. Oni tragaju za ličnim značenjem, moralnim vođstvom i stabilnošću i struktukom u svom životu. Dodirnuli su ih spoljni pokreti, a sad počinju da se ponovo povezuju sa jevrejskim obredima i talmudskom *Torom*, sa proučavanjem jevrejskih tekstova. Gotovo svaki program koji vodimo na anglo-jevrejskom je popunjeno, i postoji velika potreba za novim dnevnim školama.

Ovu novu generaciju, koja je lično posvećena ortodoksnosti, mnogo manje zanima vođenje rata sa reformom – ona je mnogo sigurnija, teže ju je zastrašiti, zainteresovanija je da svakome približi izvore jevrejstva nego da gradi odbrambene zidine. Konačno se izdigla iznad indirektnih izvora jevrejskog identiteta – antisemitizma, Holokausta i podrške Izraelu – ka istinskom ličnom susretu sa elementima judaizma koje ga je činilo izvorom inspiracije za stotine generacija. Najvažniji među njima su ljubav prema porodici, zajedništvo, obrazovanje i filantropija, i njihov način pretvaranja apstraktnih ideja u jednostavne dnevne aktivnosti: košer, pravila ishrane, održavanje *Šabata*, Šabat, svetost porodičnog života, *keduša*, posebnog jevrejskog modela ponašanja i verskog vršenja koji vodi do života u svetosti.

Demografski, broj zajednica u dijaspori će nastaviti da se smanjuje još neko izvesno vreme, a zatim će početi ponovo da raste. Poznato nam je iz svih novijih istraživanja da je jedan od najvećih uticaja na činjenicu da li ćemo imati jevrejske unučice versko vršenje kod kuće: podaci iz Britanije pokazuju da to nadvladava svaki drugi uticaj u odnosu bar pet prema jedan. Čak i tako jednostavan čin kao što je paljenje sveća petkom uveče čini razliku. Postoji jezgro posvećenih Jevreja u svim glavnim jevrejskim zajednicama u dijaspori i tu neće doći do smanjenja njihovog broja. Dijaspora neće nestati.

No, jevrejska zajednica, posebno u Sjedinjenim Državama, bi možda trebalo da preispita svoj pristup politici. Američka jevrejska zajednica je neobična po tome što je zasnovala svoj uticaj, bilo na Washington ili Izrael, na demografskoj i finansijskoj moći. Politički ona deluje kao interesna grupa. Evropski jevrejski model je sasvim drugačiji. On koristi pomoć *štadlanuta*, lične veze i neformalni uticaj, od kojih nijedan ne zavisi od

brojnosti zajednice. Američki Jevreji bi možda trebalo da se nauče ovakvom stilu.

Američka jevrejska zajednica će i dalje vršiti uticaj na Izrael na isti način na koji je to činila u prošlosti, što nije uvek način koji ona smatra da jeste. Njen istinski doprinos nije bio novac ili uticaj koji je vršila na inostranu politiku Sjedinjenih Država, već su to bili ljudi koji su otišli tamo da žive. Dva najznačajnija napretka u judaizmu ovog veka – *Hesder ješivot* i *Baal tešuva ješivot* – religijske seminare za one koji služe u izraelskim oružanim snagama i za one koji se vraćaju tradiciji u većini slučajeva vode američki rabini koji žive i rade u Izraelu.

Ono što svi mi moramo ponovo da naučimo jeste fundamentalna istina sa kojom sam i započeo. Jevrejski uticaj se nikad nije zasnivao na brojevima. U poslednjoj godini života Mojsije je rekao Izraelcima: „Bog nije poslao svoju ljubav na vas i izabrao vas zato što ste najbrojniji od ostalih naroda, već zato što ste najmalobrojniji“ (*Peta knjiga Mojsijeva*, 7:7). Jevreji su uticajni, nevezano sa bilo kakvim brojčanim odnosima, zbog svoje odanosti Bogu, svojoj posvećenosti moralno ustrojenom društvu izgrađenom na pravdi i saosećanju, i zbog svoje hrabrosti da budu odani svom nasleđu i spremni da čine dobro za život drugih.

Prepostavka koja nas je skoro uništila kao religiju u devetnaestom veku bila je ta da Jevreji mogu da reše problem antisemitizma. Jedina istina je da samo antisemiti mogu rešiti problem antisemitizma. Mi možemo biti oprezno protiv toga, no nikad ne smemo to usvojiti i dopustiti da utiče na naš identitet. Vreme je da prestanemo da se definisemo kao narod koji je omražen od nejvreja. Možda je čak došlo i vreme da preispitamo naš dijalog sa Bogom.

Holokaust i rođenje Izraela, dva najvažnija događaja u dvadesetom veku, oba vode poreklo od jednog koncepta – nacionalne države. Upravo je nacionalna država potakla „jevrejsko pitanje“ – šta činiti sa manjinom koja je drugačija. Nacionalna država je bila ta koja je potakla najmoćniji jevrejski odgovor, naime, da Jevreji moraju imati sopstvenu državu. Sve ukazuje na to da će dvadeset prvi vek – sa svojim širom rasprostranjениm komunikacijama, multinacionalnim korporacijama i internacionalnim lobijima, biti vek u kojem se identiteti neće definisati nacionalnom državom. Biće ujedno i više lokalni i više globalni – izgrađeni oko zajednice, s jedne strane, i na međunarodnoj komunikaciji, s druge strane. Istoriski, to je ono što je jevrejski narod oduvek bio: ljudi sveta sa uporištem u snažnim lokalnim zajednicama. Odnos Izrael-dijaspora će se transformisati usled ove promene. Ukoliko je centar interesovanja u dvadesetom veku bila jevrejska država, u dvadeset prvom veku će to biti jevrejski narod.

Da to sve sažmem: kao što su Jevreji zadocneli u modernizam, tako smo i mi zakasnili u post-

modernizam. Usamljeni u svetskim verskim zajednicama, Jevreji su pozdravili sekularizaciju. Činilo se da ona obecava kraj religije, a time i verska proganjanja. U izvesnom smislu ona je i ispunila prvi deo obećanja; no progoni su se nastavili, samo bez verskih ograničenja. Jevreji su živeli jedno vreme u uslovima ambivalencije u smislu sebe samih i traume vezane za njihov odnos sa svetom. Ali, vreme leći sve. Jevreji su uvek uspevali da se oporave od katastrofa. Mi smo drevni narod, dva puta stariji od hrišćanstva, tri puta stariji od islama. Ako nas je istorija ičemu naučila, to je da judaizam opstaje ne kroz brojnost već kroz kvalitet i snagu jevrejske vere. Mi smo oduvek bili tvrdoglav narod, suviše tvrdoglav da bismo napustili Boga, i suviše tvrdoglav da bismo dopustili da nas pobedi istorija.

Iz knjige *Priča o dve ljubavi* biblioteke *Ner Micva* koju uređuje Isak Asiel.

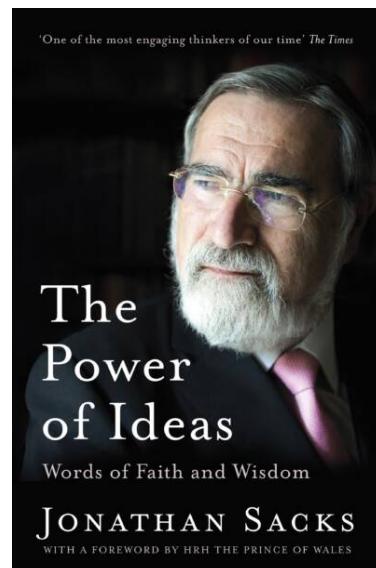
Izvorno, tekst Džonatana Saksa je iz knjige Pitera L. Bergera DESEKULARIZACIJA SVETA PREPOROD RELIGIJE I SVETSKA POLITIKA MEDITERRAN PUBLISHING, Novi Sad 2008.

¹ Milton Himmelfarb, *The Jews of Modernity* (New York: Basic Books, 1

² Navedeno u: Paul Mendes-Flohr and Jehuda Reinharz, eds., *The Jew in the Modern World* (New York: Oxford University Press, 1980), 104.

³ Sander Gilman, *Jewish Self-Hatred* (Baltimore: John Hopkins University Press, 1986), 2.

⁴ Seymour Martin Lipset, „A Unique People in an Exceptional Country“, u: Seymour Martin Lipset, ed., *American Pluralism and the Jewish Community* (New Brunswick, NJ: Transaction, 1990), 20

Predrag Finci

O negativnoj osobi

1. Što ne vrijedi, ništi. Stav negativiteta značajno doprinosio stvari mišljenja, a igra važnu, „pozitivnu“ ulogu u metodskom pristupu mišljenom fenomenu u djelima mjerodavnih filozofa. Ali, ovdje bih o nečemu drugom, o negativnoj osobi, koja se naročito bučno oglašava u teška vremena, premda ni u najbolja takva ne utihne.

2. Kada bih sastavljao neki rječnik „negativnih riječi“ u njemu bi bili pojmovi kao što su antisemitizam, dogmatizam, fanatizam, fašizam, homofobija, ksenofobija, kritizeri „svih vrijednosti“, mizantropija, mizoginija, mržnja kao osobno stanje, nacizam, rasizam, šovinizam, zlo... Bio bi to opširan rječnik. Bio bi to rječnik u kome ne bi bilo milosti prema onima kojima je pakost i zavist duhovni sadržaj, prema svim zastupnicima nihilizma i ništavila, prema glasnicima nebića, prema svim onim „mudracima“ koji ovakvim pojmovima mogu biti obuhvaćeni, onima koji nas podučavaju da ništa i nitko ne valja, pa nas učestalo upozoravaju da ne budemo naivni, znaju oni o čemu se radi i sa strašću nam dokazuju da je dobro usvojiti sve klišeje i svu mržnju koju oni gaje i naokolo siju. Ovakvi moralni nikogovići i intelektualne ništice vjeruju da je dobro mrziti i zato uglas, a i svaki za sebe odlučno ponavljaju sve što odlikuje zajednicu duhovnih nakaza, onih koji se hrane svojom vlastitom izopačenošću, onih za koje je Drugi opasnost, negativnost, smrt, onih koji u ukazivanju na monstruoznost Drugog pokazuju sebe same, onih opakih kreatura koje na kraju njihova vlastita zloča izjede. Takva negativna osoba vlastitim mišljenjem i djelanjem poriče svaku vrijednost i u krajnjoj liniji svojim omalovanjem negira ne samo svaku vrijednost, nego i egzistenciju Drugog, ali i sebe samu kao moralno i djelatno biće. Svako pametan se takvih stidi i od njih kloni, a ipak ih je puno, previše. I još se ponose svojom zlovoljom i izopačenošću, koju rado i spremno demonstriraju kao što nekontroliran ludak pokazuje naokolo svoje žalosno mentalno stanje. Naravno, rijetka je osoba koja je uvijek i isključivo samo negativno nastrojena: neki su ljudi dobri, neki zli, a uglavnom ni dobri ni zli, neki su lijepi, neki ružni, a najčešće ni lijepi ni ružni, neki pametni, neki glupi, a pretežno ne sasvim glupi, ali ni pametni, a svi odreda smrtni i nikada sasvim sretni. Većina ih usvoji *Medijski labirinti / Zbornik radova* negativan pristup svijetu u određenim okolnostima, u okolnostima u kojima ništa ne sluti na dobro, a onda ih, kada kriza prođe, i njihova zlovolja napusti. Ali, postoje i oni kojima negativan odnos prema svijetu postane trajno stajalište. Često dokazuje vlastitu nemoć: ne valja, jer on/a to i tako ne bi, a, iskreno, i ne može, pa onda udari u negiranje onoga što su drugi uradili i ostvarili.

Takvo negativno držanje je mnogo prodornije, a često i opasnije kao političko stajalište. Negativno je tada u odnosu na, zaštita od, ustremljeno ka. Ono je znak borbe za određene ciljeve i otpor onome što je od njega suprotno. Takvo stajalište je svrhovito i završava ili bučnim ostvarenjem svojih namjera ili tihim povlačenjem u slučaju poraza. I negativna osobna osjećanja i stajališta u biću najčešće rasplamsa neka društvena, a ponekad i osobna kriza, ali u tome svakako ima udjela i osobna narav. Zato se takvi naročito bučno oglašavaju u doba ekonomskih kriza, ratnih mobilizacija i nacionalnih sukoba, u doba „događanja naroda“ i povijesnih promjena, kada razni huškači, smutljivci i lopuže u patriotskom rahu postanu glasno-govornici predstojećeg uništenja i sa žarom podržavaju buduće borce protiv „dokazanih neprijatelja“, a poslije ih s mnogo lijepih riječi isprate na ratnu klaonicu. U određenim povijesnim periodima samo društvo (vladajuća struktura) proizvodi negativnost, jer nema rješenja ni za jedan krupni problem i zato traži rješenje u agresiji prema susjedu ili ugnjetavanju „unutrašnjih neprijatelja“. Vlast raspiruje takva osjećanja kada nakupljeno nezadovoljstvo (uz koje ide i osjećaj povijesne i društvene nepravde, a i osobne uvrijeđenosti) treba usmjeriti u pravcu „neprijatelja“, koji je kriv za sve nastale nedaće. Zato neprijatelja treba najprije pronaći i označiti, a onda mrziti i uništiti, pa će sve biti bolje. A tada se mnogi nezadovoljni, opaci i monstruozni stvorovi brzo organiziraju u armiju istomišljenika i ljutih ratnika, u horde koje nasiljem dokazuju svoje pravo. Ovdje je na djelu začarani krug zla: ovu armiju nasilnika proizvodi događaj, a ona taj događaj omogućava: događaj i njegovi izvršioci će nastati, rasti, a često i nestati zajedno.

3. Koji je uz negativno pristao, sav je po negativnom, koje ga je uspostavilo. Laurent Binet u svom meta-romanu HHhH (2010) kaže da ne može zamisliti da se nacistički „anđeo uništenja“ Reinhard Heydrich igrao sa svojom djecom. Mržnja osobi oduzima ljudskost, a upravo ona, mržnja, koju takva osoba smatra ljubavlju prema domovini i odanošću istini, čini tu istu osobu „ispravnom“, pravovjernom i poštovanom u ideologiji kojoj je prisegla. Takvi se kunu u svoje laži, s njima žive i za njih s radošću i umru. Mržnja je svojstvena pristalicama militantne nacionalističke politike i svaki šovinist je ugrađuje u svoj osobni „program“ i svjetonazor. Njegova logika je logika iracionalnog, njegov glas je glas gomile, njegova misao ponavljanje slogana mržnje, njegova politika prikriveni ili otvoreni rat, njegovo djelo čin destrukcije, njegov put nepovratni put u siromaštvo, izolaciju i uništenje. Sve se brzo promijeni u teška vremena. Nestanu, povuku se, zanijeme dobri ljudi, razgoropadi se ljudski talog koji oko sebe šire svoju zlovolju, rasprostiru svoju duhovnu baruštinu, a kada krenu svojim „pobjedonosnim putem“ za njima ostaje smrad paleži i smrti. Ništa ne valja,

nitko im ne valja. Mržnji je sve povod i razlog za mržnju. Ona sebe iz sebe obnavlja. Ona je svoja, ona je u pravu, jer sebi svoje dokazuje. Oni koji mrze alibi za svoju mržnju nalaze u negativnom: antisemiti crpe svoje iz antisemitskih klišeja i predrasuda, neprijatelji muslimana urlaju o općem terorizmu, a pritom ujedno brane svoj, rasisti i šovinisti u priči o svojoj superiornosti potvrđuju svoje komplekse niže vrijednosti i svoju nesposobnost da shvate što je ljudsko bića... Ljudi mogu biti uvrijeđeni i druge vrijedati iz mnogih razloga, a prava uvreda je baš ona koja nastaje s namjerom da bude uvreda, da ponizi i uništi Drugog. Može mi prijatelj nešto opovozati, pa da to ostane dio veselog razgovora, može mi zloban nešto blago reći, pa da to postane povod za sukob. Riječ sama po sebi ništa ne znači, sve dok nije stavljena u svoj kontekst i shvaćena njena intencija i funkcija. U svom društvenom kontekstu riječ može postati prvi znak dolazeće prijetnje, jer se negativnost najprije pokazuje u jeziku poricanja, jeziku koji je priprema za stvarno uništenje. U doba apsolutiziranja nacionalnog, koje postaje politička platforma bez programa, cijele društvene grupe i nacije postaju nepoželjni Drugi, što direktno vodi u njihovo odbacivanje, vrijedanje i napokon u otvoreni sukob, jer Drugi sada postoji samo kao ne-vrijednost, kao Ne-Ja, samo kao Neprijatelj. Karl Popper ukazuje da nacija ("kolektiv") može postati jedini iskaz individualnog. I povijest Balkana je to opetovano potvrđivala. U takvom grupiranju više nema individue, više nema osobe, jer postoji samo prijateljsko i neprijateljsko, naše i njihovo, samo zajedničko za koje se svi moraju bespogovorno zalagati i u kome individui, Osobi više nema mjesta.

4. Što gori čovjek, to žešći dogmat. Osoba koja ima isti odgovor na sva pitanja i koja slijepo vjeruje u svoja neargumentirana stajališta nema sposobnosti za refleksiju. Svaku takvu osobu odlikuje slijepa subjektivnost, golema volja i odbacivanje svakog argumenta i racionalne rasprave, jer već „sve zna“ i sve što joj je suprotno smatraju glupošću i uvredom. Neumna kreatura. Jaspers u svojoj *Filozofiji egzistencije* piše da je za istraživače „kritika životni uvjet“ i da filozofija u zajednici sa znanosću razara dogmatizam, „tu nejasnu zamjenu za filozofiju“. Psihološka analiza dogmate bi mogla pokazati da dogmat traži utemeljenje u nekoj dogmi jer traži nadoknadu za ono što je izgubio ili bi da stekne ono što nije dobio, a pritom bi da ono u što vjeruje ima *Medijski labirinti / Zbornik radova* jednu dublju zasnovanost e da bi moglo biti cijenjeno i čak obožavano, moglo biti „zajedničko“, koje će svim takvim osobama omogućiti da oforme armiju istomišljenika i ostvare svoju osobnu korist ili barem nađu svoje mjesto u društvu sebi sličnih. Takvi rado slijede autoritativnog vođu i bespogovorno izvršavaju njegove naloge, a sve u ime „viših ciljeva“: nihilizam pod maskom svetog, pravednog

i moralnog. Jedna od koristi kritičkog mišljenja je da ukaže na štetnost takvog stajališta. Premda se radamo kao ljudska bića, a ne kao pripadnici određene vjere, nacije, a svakako ne kao članovi neke političke stranke ili profesije, ipak se svaka osoba najlakši, najbrže predstavi tako da kaže kojoj i kakvoj grupi pripada, pa kaže da je Talijan, katolik, socijalist, doktor... A to naročito postaje važno kada brzo hoće da se identificira, a još važnije kada bi da se svrsta i jasno iskaže svoj „identitet“. U teška i „olovna vremena“ mržnja postane vrlina, ludilo pamet, lopovluk sposobnost, zločin izvršenje pravde, a nasilje obrana. Ljudi u takva vremena počnu da se udaljavaju, dok istomišljenici, a još češće oni iz iste društvene ili nacionalne grupe u okupljanjima nastoje potisnuti svoju samoću, svoj strah i slabost (A uistinu pripadati grupi znači ukinuti svaku Razliku i napustiti sebe, ne biti svoj). Brzo se tada udruže oportunisti, sadisti, fanatici i poslušni ljudistrojevi, koji svi odreda gaje mit o vlastitoj veličini, znanje o nanesenoj im nepravdi i osjećaj uvrijedenosti, što brzo oslobođi osobnu agresivnost i kolektivnu ratnu histeriju. Pridruže se gomili mnogobrojni slabići bez osobnog integriteta. U takvim skupovima anonymnih kukavica (koji ostaju anonymni i kada se predstave), u masi bezličnih nikogovića, frustriranih tupoglavaca i šljama svake vrste koji na kraju potone u svoju vlastitu beznačajnost, bude i „umjetnika“ (uglavnom poprilično slabih), koji se kasnije čude što njihova „djela“ drugi ne vole, a još više „intelektualaca“, koji su jaki u svom nacionalizmu, a slabi u svemu ostalom, „intelektualaca“ koji pravdaju zločin i nasilje kao „iskaz pravednog narodnog bijesa“ i tako dokazuju da nema nikakve razlike između njih i populističkih demagoga, kojima su stavili u službu svoje intelektualne usluge. I tako potvrdili da nisu mnogo pametni, a sigurno su još manje moralni. U bivšim socijalističkim zemljama oni ostaju vjerni komunističkoj leksici s izmijenjenim sadržajem, pa pišu o ujedinjenosti oko zajedničkih vrijednosti, o vremenu promjena, o najplemenitijim idejama pravde i najboljem, našem obliku vjere, o našoj braći i sestraru, ma gdje da su u svijetu, a spominju i „poštene ljudi iz druge nacije“, što su po njihovom mišljenju oni koji odobravaju ono što ovi borci za nacionalnu stvar sami misle i čine... Njima aplaudiraju sve pristalice totalitarizma, „rođene demokrate“ koje konačno mogu slobodno iskazati svoju mržnju prema svemu što se od njih razlikuje, a slijepi su za sve što vrijedi, pa im u zlovolji promakne i ljepota samog života (Već je Emperokle kazivao da ljubav ujedinjuje, a mržnja razdvaja. Ali „ljubav“ koja ovakve ujedinjava počiva na mržnji prema svemu što nije njihovo). Skloni su i oglašavanju u medijima. Ranije su pisali pisma, nikada ih nisu potpisivali, sada se pod nadimcima javljaju u elektronskim medijima. A iza anonimnosti kriju ili strah od moći Drugog (vlasti)

ili strah od vlastite želje ili svoju vlastitu izopćenost. Privatne i javne elektronske stranice koje nekontrolirano, a često iz komercijalnih razloga sve dopuštaju omogućavaju raznim bolesnicima, koji agresivnošću, prostaklukom i arogancijom prikrivaju vlastitu jalovost i osjećaj niže vrijednosti, da svakodnevno iznose na vidjelo stanje svoje slaboumnosti. U gadna vremena gadni ljudi s ponosom iznose svoje gadne misli i traže sve gadnije vijesti. Ovi „autori“ su preplašeni, frustrirani, kukavice i gnjide, vlasnici mnogih kompleksa i nikogovići svih vrsta, duševni bolesnici i priglupe propalice. Bijeda svake vrste. Takvi pokazuju zanimanje za poraze, neuspjeh, loše kritike, loše vijesti i loše riječi o drugima, loše sudbine i uopće za sve što je loše, jer su sami loši, iako u to nikako ne bi mogli povjerovati. Ta „pornografska svijest“ razvaljuje svoj objekt mržnje i nalazi svoje ispunjenje samo u ogavnom uništenju svog neprijatelja. Nezadovoljstvo svim i svačim izbjija iz nezadovoljstva sobom samim. Mnogi su i danas i još dugo će biti mete ovih zastupnika nasilja, mržnje i uništenja. Njihovim „metama“ i potencijalnim žrtvama je jedina utjeha da bi bilo još poraznije da su takvim ljudskim kreaturama dragi i bliski. Bilo bi suviše očekivati da onaj koji mrzi razumije onoga koga mrzi, kao što je malo vjerojatno da ubojica može razumjeti svoju žrtvu, jer bi tada postali svoji vlastiti sudci i protivnici svojih vlastitih zlodjela. Lopovi se kunu u svoje poštenje, ubojice pozivaju na pravdu, svi osuđenici na svoju nevinost... Krivac je uvijek netko drugi. Na moralne vrijednosti rado se pozivaju i oni s ove i oni s one strane eda bi opisali sebe, a na nedostatak osnovnog morala da bi opisali jedni druge. Ovo utjelovljenje Hegelove prljave svijesti nikada ne vidi sebe, jer je u mehanizmu projekcije na djelu mržnja kao osobno osjećanje, gnjevni osjećaj koji svoje vlastito stanje raspoznaće i neosnovano pripisuje objektu svoje mržnje. U nebuloznoj logici ovakvih ono što je negativno osoba negira svojom negativnošću koja je svakako pozitivna u odnosu na ono što zastupa njen protivnik. Onaj koji negira čvrsto vjeruje da u njegovom negativnom stavu nema ništa loše, da je njegov stav opravdan onim što negira i zato ovaj protivnik sviju i svakog dokazuje da je njegova djelatnost ili mišljenje pozitivno, ispravno, poželjno, da ga opravdava i moral i Bog na koga se poziva. Još nisam sreo glupana koji misli da je glup. Zaludu je takvoj osobi govoriti da je idiot, ni uvrijediti je to neće, jer se ona svojim idiotizmom busa u prsa. *Medijski labirinti / Žbornik radova*.

5. Mrzitelji su napisali mnoge loše stvari, ali su još gori bili oni koji nisu uopće pisali, a svoje ideje ostvarivali. Takvima ni blizu ne volim biti. Ne podnosim ovaku negativnost i one koji u sebi takvo što gaje. Je li to contradiction in adjecto, jesam li sada i sam na onoj strani protiv koje bih da budem? Osoba koja u sebi gaji negativne osjećaje postaje regrut armije nezadovoljnih. Dok je u

pitanju društveni pokret nezadovoljnih još su moguće reforme i ostvarenje pravednijeg društvenog uređenja, ali se ove revolucije i svi prevrati brzo legitimiraju u svojoj mržnji prema svima koji im nisu po volji. Takve armije gnjevnih postanu politički pokreti koji siju strah i prakticiraju nasilje. Oni u svemu što je od njih različito (u klasnom, religijskom ili nacionalnom smislu) vide neprijatelja koga treba uništiti. Želja za uništenjem ne mora biti racionalno motivirana ni elaborirana. Ona samoj sebi dokazuje vlastitu ispravnost. Ako je za nas dobro ono što je opravdano, ako izjednacavamo ova dva pojma, onda je moguće tvrditi da je svako uništenje i nasilje bilo smisleno za počinioce, ali nikada i za žrtve nedjela, jer je za počinioce izvršenje zločina izvršenje zadatka i postizanje „pravednog cilja“ i zato potpuno opravданo, poželjno i moralno ispravno djelo. I u nacionalnim sukobima čak i u slučaju otvorene, neprikrivene agresije za krivicu se uvijek proglašava „neprijateljska“ kultura, nacija ili vjera, jer samo tako žrtva može biti proglašena za uzrok nasilju a zločinac slavljen. Još radikalnija je svaka težnja ka potpunom uništenju. Nacističko objašnjenje o razlozima Holokausta bi postojalo samo da su nacisti dobili rat; tek bi se naime tada do kraja usudili objasniti „ispravnost“ svoje genocidne politike kao izvršenje „pravde“, onako kao što su staljinistički prvaci i njihovi sljedbenici tvrdoglavci dokazivali ispravnost svoje politike terora i materijalne oskudice u ime „bolje budućnosti“ i „viših ciljeva“ ili kao što borbeni nacionalisti negiraju sve što pripada „onim drugima“, jer su, dokazuju, oni sami od tih „drugih“ bili ugroženi i sigurno bi bili uništeni da ih nisu napali i uništili... Potpuno uništenje je krajnji domet i cilj armije negativnih, frustriranih i gnjevnih boraca za „vlastitu stvar“, onih koji su dali prednost (vjerskoj, nacionalnoj ili državnoj) politici nad moralom, onih koji su radi svog atavizma i egoističkog interesa pogazili svaku mogućnost univerzalnih vrijednosti i svako pravo na Razliku i slobodu. A s tim su svojim neprijateljima (neprijateljima koje oni sami izmisle ili proizvedu) porekli i osnovno pravo na postojanje. Oni uživaju u negativnim događajima koje proizvode, raduju se nanošenju patnje svojim neprijateljima, organiziraju progone, hajke, ubojstva. U takvom monstruoznom poduhvatu oduzimaju ljudskom biću sve po čemu ono može bit nazivano ljudskim. Ponižavaju biće. Pretvaraju ga u stvar i do kraja nište. A to mogu jer su sami postali ništavni. Stvari.

6. Ništa nije ni negativno ni pozitivno po sebi samom, nego je takvo po onome kako djeluje i po svom odnosu prema drugom. Negativno je ono što je negativno po svojoj djelatnosti, u svom odnosu prema Drugom i u sebi samom, u svom uvjerenju i stajalištu, u svom mišljenju i osjećanju. Negativno sebe sobom legitimira. Legitimira se svojom djelatnošću. Prednost pozitivnog je upravo u tome da se prema negativnom odnosi na negativan način,

jer ono pozitivno odbacuje destrukciju i nihilizam kojima negativnost služi, jer mu je uništenje Drugog i Razlike smisao i cilj. Negativno nije produktivno odnošenje prema, nego načelo za sebe, koje trajno ostaje u svom stavu negativiteta i zato se i prema Drugom može odnositi samo na negativan način, samo tako da poriče Drugog. A osoba je za Drugog upravo onakva kako se prema Drugom odnosi i kako je Drugi doživljava. Kada je to djelanje i držanje isključivo negativno, onda joj je tako i uzvraćeno. Ali, na osnovu čega mi možemo identificirati nešto kao negativno? I zašto ljudi uvijek na nešto usmjeravaju svoju agresivnost, zašto im je neprijatelj često potreban i uvijek moguć, a mržnja bliska? Je li ono što smatraju sebi protivnim istinski dokaz njihove egzistencije, je li suprotnost nužda održanja bića? Ili je samo u pitanju zavodljivost suprotnog i izazov nepoznatog? Pozitivno okonča svoje u svom ostvarenju. Negativno nema mira, jer u svom putovanju ka ništavili nema rezultata. Zato je optočeno svojim vlastitim nezadovoljstvu i neprekidno u potrazi za novim objektom uništenja. Negativno nema rezultata jer živi od poricanja i teži potpunom uništenju. Negativno nema gdje da se udomi, jer se ne može oslobođiti svoje vlastite negativnosti, ne može se oslobođiti sebe, što je znak ropstva, optočenosti vlastitim: sloboden je samo onaj koji može biti Drugo, onaj koji je sloboden da bude Drugo. Onaj koji stvara.

7. Razoriti ono što jest da bi nastalo novo je želja stvaraoca; razoriti da ne bi bilo je želja Smrti. Koji u ime „svoga“ mrzi sve drugo i druge uveliko pridonosi mržnji drugih prema njegovom. Takav započne i završi u mržnji prema svima, pa i prema svojim kolegama. Nije rijedak kritičar koji ne razumije ni osnovne postavke i smisao umjetničke kritike, ali nezadrživo iskazuje svoju osobnu misaonu konfuziju i neprikrivenu želju za uništenjem svakog iole uspješnjeg djela, prije svega onog iz „vlastite sredine“, najčešće zato što u tome iskazuje vlastitu neostvarenost i ojađenost. Gotovo je pravilo da mladi, neafirmirani kritičar nastoji svratiti pažnju na sebe napadajući poznate i priznate autore. Takav piše pretenciozno, zlurado i dosadno, a legitimira ga ono što napiše. Od takvog je jedino gori onaj koji nema nikakvog stava, jer se ne usuđuje da ga ima. Suprotno tome, primjedba i kritička riječ unaprjeđuje i na nov način *Medijski labirinti / Zbornik radova* djelo uspostavlja. Takva riječ ne negira, nego čuva drugo djela i ukazuje na njegovu Razliku. U gušenju svakog autentičnog stvaralačkog napora i slobodarskog glasa aktivni su i „pravovjerni“ pisci, kojima je služenje dnevnoj politici mnogo važnije od estetičkih mjerila. Totalitarni režimi zahtijevaju da im svi, pa i umjetnici budu bespogovorno odani, demokratski traže prije svega svoje umjetnike-individualiste, ali u doba „patriotskog zanosa“ i „nacionalnih mobiliziranja“ i jedni i drugi traže bespogovornu odanost. U patriotizmu i odanosti „pravednoj ideji“

sve bi trebalo biti zasnovano na etičkim normama, a kada je u pitanju agresivna ili izrabljivačka politika onda je malo što takvo. Povod i uzrok glasnom nazdravljanju domovini i njenoj agresivnoj politici može biti strah, grabež, korist, mržnja prema neprijatelju, oportunizam, kukačišluk, usklađivanje vlastitog s općim... Kada pisac postane naglašeno patriot onda u najboljem slučaju zna da ne može puno postići pisanjem, a kada odlučno stane u pročelje otrovnih branitelja vlastitih „prava“ onda da nije uopće pisac i da samo kao „borac i patriot“ može dobiti priznanje za svoje literarne zasluge. Njegova osrednjost mu garantira „društveni ugled“. Njemu njegovi plješcu, svaku mu odobravaju, za njim ponavljaju njegove pohvale nožu, njegovo slavljenje „naroda“, hvale njegovo pravdanje nasilja i mržnje, uvjeraju ga da je u pravu, sve mu vjeruju. I nacističkim piscima su nacisti. Takve patriote svoju ljubav prema svojim dokazuju mržnjom prema Drugom. Pisac koji laje na svoje kolege, koji sa zlovoljom prati svaki tudi napor, koji klikće izopačenosti i mržnji, nije pisac, nego ubojica s perom. Takav je i „kritičar“, čije jetke opaske i izvrgavanje ruglu svega čega se dohvati nema uporišta u vlastitom djelu, jer djelo naprsto nema. Takav kritičar nesvesno mrzi svoju vlastitu stvaralačku nemoć. I zalaže se za rušenje rušenja radi. Kada iskusi vlastitu stvaralačku nemoć tada počne da odbacuje svako stvaralaštvo jer barem podsvjesno misli da ga svako vrijedno djelo negira i svojim postojanjem vrijeda. A njegovih sljedbenika i njenu sličnih, onih jalovih „kritičara svega postojećeg“ na pretek... Negativno je ono što ne valja, bezvrijedno, nasuprot vrijednom. Negativno izrasta na razrušenom tlu vlastitih iluzija i kada rastjera sve oko sebe ostaje u samoći svog ponosnog identiteta. Šovinist u drugoj naciji ne mrzi samo različitost, nego onom Drugom prisupuje svoju vlastitu mržnju. U ovom slučaju negativni primjer postaje „reprezentativnim uzorkom“ („Svi su oni takvi“!), jer od takvog dolazi prijetnja i primjer je za tvrdnju o negativnom, ali može poslužiti i kao alibi za mržnju i nasrtaj na cijelu nacionalnu ili klasnu skupinu. Svet proizvodi svoju vlastitu odvratnost. Negativno živi u svom vječnom nezadovoljstvu. Ovakva negativnost nema snagu one negacije koja se ogleda u pozitivnom, nego je metafizički, sebi samom dovoljni princip: princip uništenja. Zato je svaka mala pobjeda ovakve sile put u konačni poraz. Poraz svake vrste.

8. Dode vrijeme kada je negativnih glasova previše, kada oni ispunjeni gorčinom u svemu oko sebe mogu naći argumente za svoju zlovolju, ali jednom i onima koji su im skloni postane jasno da se život gradi u otporu negativnom. Ne može se ništa graditi na negativnom, ništa na poricanju svega i svakoga. Tko klikće negativnom priprema ništavilo i drugima i sebi samom. Takav s lakoćom, bez mnogo razmišljanja, jer razmišljanju nije sklon i pušta da ga vode atavizmi i instinkti, donosi

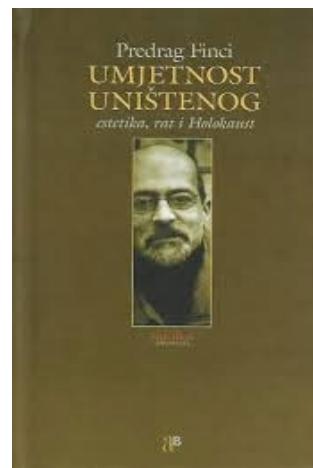
sudove i solidarizira se s onim koji je poput njega samog, s onim koji je njegovo drugo Ja, a napada sve što je različito. Kome neprijatelj postane opsesija potpuno se veže za svog neprijatelja. Postoji po svom neprijatelju. Takav zapravo nema svog sadržaja, a u životu vidi samo jednu, po njega pogubnu stranu i negira sve što je od njega drugačije, a posebno sve što je od njega bolje. Poricanje Drugog je poricanje sebe samog kao moralnog bića, kao bića. Paradoks ove negativne osobe je u tome da ona gradi svoj identitet u otporu prema svakoj razlici, pa vjeruje da ima nekog značaja samo na osnovu onoga što negira, a pritom bi da uništi ono što negira, ono što je posljednji preostali dokaz njenog značaja i njen jedini istinski sadržaj. Tako se ova negativna osoba stalno vrti u začaranom krugu vlastite zlovolje, u kojoj polako ali sigurno potkopava i samu sebe. A kada ovaj negativni junak našeg doba nešto i pokuša učiniti, začas ga izda njegova malodušnost, nesposobnost i nedostatak životnog poleta. U takvoj osobi nema entuzijazma, nema one žarke vjere u „smisao“, nema onog zanosa koji vodi „višem“, one ljubavi koja je osnova svake istinske djelatnosti, a stvaralaštva posebno. Gdje vlada negativno događa se negativno. Nasuprot negativnog nije tek neka protivnost pozitivnog, nego Razlika, Razlika koja ne može biti opisana ovim suprotnostima, nego samo kao totalitet bića, u kome su objedinjene, sačuvane i ukinute suprotnosti u onome što nazivamo potpunošću, cjelinom Bitka, cjelinom u kojoj je egzistencija i ideja Bitka. Ali do toga zastupnik negativnog nikada ne dođe, jer vidi samo jednu stranu, svoju vlastitu, vidi samo onu negativnost kojom ne može ovladati, a pogotovo je ne može prevladati. Takav ništa ne započinje, jer njegova zlovolja može samo da negira i, kada ima snage i hrabrosti, da uništava. Zato je putovanje ove negativnosti uvijek putovanje prema kraju: u želji da ponizi i uništi drugačije napokon završi i svoje. Završi bez rezultata, jer je „rezultat“ negativnog opet negativno, jer je negativnom „rezultat“ propalost, put u vlastito beznađe i uništenje, pustara razrušenog i prostor praznine. Ništavilo. Sto se temelji na mržnji završi u mržnji; što se gradi na negativnom na kraju porekne i sebe samo. Ovakvo postojanje je sklono tupom dogmatizmu i zato je protivno svakoj upitanosti, svakoj skepsi, svakoj kritičnosti, jer je u svoj slijepoj vjeri protivno mišljenju, protivno i samom postojanju filozofije, budući da u svojoj dogmi ima odgovore na sva pitanja i neprijateljski je nastrojeno prema svemu što *Medijski labirinti / Zbornik radova* nije ono samo, pa u svojoj optočenosti vlastitim dogmatizmom ne može da shvati prirodu protuslovlja i napetosti između sučeljenih strana, ne može da shvati produktivni karakter negacije i ovlađa dijalektičkom prirodnom pojma negativnog, ne može jer uvijek vidi samo svoju „istinu“, svoju vlastitu zloču projiciranu u sve što susreće, ne može jer u svemu i uvijek vidi samu sebe. Zato takva osoba ne

shvaća ni što je i kakva je ona sama, niti razumije ono što joj se samoj događa, jer ne shvaća prirodu samog događaja. A i ne može, jer je ovakva negativnost u krajnjoj liniji neprijatelj svake Razlike, Drugog i postojanja kao takvog. A neprijatelj je svemu jer, tvrdi, ništa ne valja. Premda je s uspjehom dokazala jedino da sama ne valja.

*Predrag Finci, Flat 5, Rosa Freedman Ctr. 17
Claremont Way, London, England
predrag.finci@gmail.com.
In Medias Res*

Filozof, pisac i esejist. Predrag Finci je rođen 1946. godine u Sarajevu. Filozofiju studirao u Sarajevu i Parizu (kod Mikela Dufrenna). Bio gostujući istraživač u Freiburgu (kod Wernera Marxa). Magistrirao 1977, a doktorirao 1981. Bio profesor na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Od 1993. godine živi u Londonu, gdje je do odlaska u mirovinu 2011. radio kao slobodni pisac i gostujući istraživač na UCL-u (University College London). Predrag Finci je član Exile Writers Ink (London), Društva pisaca BiH, član-osnivač P.E.N.-a BiH i DHF-a. Objavio je šesnaest knjiga. Središnje područje bavljenja uvijek je bila estetika.

Martin Buber (izabralo)

Ekstatičke ispovesti

Antologija mističkih tekstova

**IZ RASPRAVE „SESTRA KATRAJ“, PRIPISANE
MAJSTERU EKARTU**

Dođe pak gorepomenuta kćerka svom česnom ocu-ispovedniku i reče: „Gospodine, počujte me, Boga radi.“ On reče: „Odakle dolaziš?“ Ona odgovori: „Iz daleke zemlje.“ On reče: „Ko si ti?“. Ona odgovori: „Zar me ne poznajete?“ On reče: „Boga mi, ne!“ Ona reče: „To mi je znak da ni samoga sebe ne poznajete.“ On reče: „To je tačno. Dobro znam da kada bih sebe poznavao onako kako bi trebalo, najprisnije, onda bih sva stvorenja poznavao prema onom najvišem.“ Ona reče: „To je istina, ali ostavimo se sada tog razgovora i počujte me za ime Boga.“ On reče: „Rado, samo kaži.“

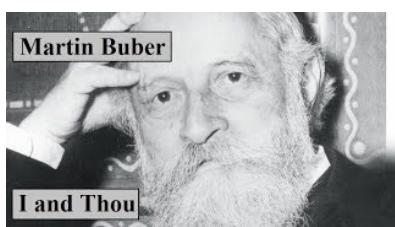
Kćerka je ispovedila svom česnom ocu-ispovedniku ono što joj je ležalo na srcu, tako da se njena duša u njemu razgalila. On reče: „Draga kćeri, dodi mi uskoro ponovo.“ Ona reče: „Ako Bog tako zapoveda, onda mi je drago da tako činim.“ On otide svojoj braći i reče: „Čuo sam jednog čoveka, a nisam siguran i sumnjam da li je to bio čovek ili andeo. Ako je to bio čovek, onda znajte da sve snage njegove duše prebivaju sa anđelima na nebesima, jer je njegova duša stekla andeoski čin. Ona zna i voli više nego svi ljudi za koje sam čuo. Braća zajedno odgovoriše: „Slava Bogu.“ Otac-ispovednik potraži kćer Crkve tamo gde je znao da se nalazi, zamolivši je usrdno u ime Boga da govori sa njim. Ona reče: „Zar me još uvek ne prepoznaćeš?“ On reče: „Ne, to Bog zna.“ Ona reče: „Kazaću vam to iz ljubavi. Ja sam siromah, koga ste vi uzdigli do Boga.“ Tako mu je otkrio ko je. Tada progovori: „Ah, ja siromah, kako bih mogao da se postidim pred Božijim pogledom što sam toliko dugo nosio na sebi duhovni privid, a otkrio tako malo božanskih tajni.“ On reče: „Molim te, draga kćeri, zarad ljubavi koju gajiš prema Bogu, da me uputiš u svoj život i svoje delovanje od trenutka kada sam te poslednji put video.“ Ona reče: „O tome bi moglo mnogo da se govori.“ On reče: „Ne može biti previše, sve će rado saslušati. Znaj da sam mnogo toga začuđujućega o tebi čuo.“ Kćerka ustade i, obrativši se ocu-ispovedniku, reče: „Ne smete me nikako odati, dokle god sam živa.“ On reče: „Obećavam ti da nikada neću odati twoju ispovest sve dok si živa.“ Ona otpoče i reče mu toliko toga začuđujućeg, da ga je zadivilo koliko patnje čovek može da podnese. Ona reče: „Gospodine, to me i dalje slama. Sve sam to prepatila i prevazišla ono za čime je moja duša žudila samo da ne bih bila okrivljena

zbog moje vere.“ On reče: „Neka je slava Bogu koji te je stvorio i neka ti to bude dovoljno.“ Ona reče: „Nikada, sve dok se moja duša ne zadrži u večnom prebivalištu.“ On reče: „Ja bih bio zadovoljan, kada bi se moja duša uznela onoliko koliko i tvoja.“ Ona reče: „Moja se duša postojano uzdiže bez ikakve prepreke, ali ona nema stalno boravište. Znajte da mi volja nije dovoljna. Kada bih samo znala šta bi još trebalo da učinim kako bih se zadržala u nepromenljivoj večnosti.“ On reče: „Da li toliko mnogo žudiš za tim?“ Ona reče: „Da.“ On reče: „Moraš da se osloboдиš toga ako želiš da ikada budeš priznata.“ Ona reče: „Rado će tako postupiti i potpuno se oslobođiti.“ Tada je Bog uvede u božansku svetlost, te je pomislila da se sjedinila sa Bogom, a tako je i bilo sve dok je to trajalo. Tada će ona, s preobilnim božanskim čuvstvom, biti vraćena u samu sebe, te će reći: „Ne znam da li će se ikada opametiti.“ Otac-ispovednik podje kćeri i reče joj: „Kaži mi kako ti je sada?“ Ona reče: „Loše mi je, nebo i zemlja su mi premali.“ On je zamoli da mu nešto kaže. Ona reče: „Ne znam tako malo da bih to mogla da vam kažem.“ On reče: „Učini to, tako ti Boga, i reci mi nešto. Reci mi barem jednu reč!“ Toliko je od nje i dobio. Tada je sa njim govorila tako čudesno i duboko o čistom čuvstvu božanske istine, da je on rekao: „Znaj da je to svim ljudima strano, a da nisam učen čovek, jer sam to i sâm iskusio u božanskoj mudrosti, bilo bi strano i meni.“ Ona reče: „Smatram da vam je to rđavo, jer bih želela da ste to svojim životom iznašli.“ On reče: „Treba da znaš da to znam isto tako dobro kao što znam da sam danas služio misu. Znaj, ipak, da mi je žao što to nisam životom stekao.“ Kćerka reče: „Molite se Bogu za mene, povucite se u osamu i uživajte u Bogu.“ Ne prođe mnogo, a ona ponovo stiže pred vratnice, zatraži da govori sa svojim ocem-ispovednikom i reče: „Gospodine, radujte se sa mnom, postala sam Bog.“ On reče: „Hvaljen neka je Bog! Ostavi sada sve ljude i ponovo se osami – ostani Bog, to ti od srca želim.“ Ona je česnom ocu-ispovedniku poslušna i odlazi u jedan ugao crkve. Tako se dogodilo da je zaboravila sve što ima naziv, udaljivši se toliko od same sebe i svih stvorenih stvari da su morali da je iznose iz crkve, te je ostala da leži sve do trećeg dana, tako da su bili uvereni da je umrla. Otac-ispovednik reče: „Ne verujem da je mrtva.“ Znajte da bi je sahranili da otac-ispovednik nije bio prisutan. Davali su sve od sebe ne bi li utvrđili da li joj je duša još uvek u telu. To, međutim, nije moglo da se utvrdi. Rekoše: „Nema sumnje da je umrla.“ Otac-ispovednik reče: „Nema sumnje da nije.“ Trećega dana kćerka dođe sebi i reče: „Ah, sirota ja, ponovo sam ovde?“ Otac-ispovednik bio je spreman, te joj se obrati: „Dopusti mi da uživam u božanskoj poverljivosti i otkrij mi šta si spoznala.“ Ona reče: „Bog zna da to ne mogu da učinim. Ono što sam spoznala ne može se rečima izraziti.“ On reče: „Imaš li sada sve što želiš?“ Ona reče: „Da, priznata sam.“

Ona reče: „Zauzdala sam i ukrotila sve snage svoje duše, tako da kada ugledam sebe vidim Boga u sebi, kao i sve ono što je Bog ikada stvorio na nebu i na zemlji. To hoću još bolje da vam objasnim. Vama je dobro poznato da onaj ko se okreće ka Bogu i ogledalu istine vidi sve ono što je ka ogledalu okrenuto, a to su sve stvari. To je bilo moje unutrašnje delovanje pre nego što sam bila priznata. Da li ste pravilno shvatili smisao?“

On reče: „Nužno je tako, ali zar sada tvoje delovanje više nije takvo?“ Ona reče: „Nije. Ja nemam ništa sa anđelima i sa svetiteljima, niti sa ma čime što je ikada stvoreno; štaviše, nemam ništa ni sa onim što je ikada bilo izrečeno.“ On reče: „Reci mi više o tome.“ Ona reče: „To i činim. Ja sam priznata u čistom božanstvu, u kome nema ni lika ni oblika.“ On reče: „Je si li u tome istrajna?“ Ona reče: „Da.“ On reče: „Čuj, ovu besedu rado slušam, draga kćeri. Govori dalje.“ Ona reče: „Bila sam tamo gde sam bila pre nego što sam stvorena, a tu je Bog sâm u samome sebi. Tu nema ni nebesa niti svetiteljâ, ni horova niti anđelâ, niti bilo čega. Ima onih koji govore o osam nebesa i devet horova, ali to nije tamo gde sam ja. Treba da znate da sve što ljudi pretaču u reči i u slikama prikazuju nije ništa drugo do podsticaj ka Bogu. Znajte da u Bogu nije ništa drugo do Bog sâm; znajte da nijedna duša ne može da uđe u Boga, jer je bila Bog isto onoliko koliko je to bila pre nego što je stvorena.“

Ona reče: „Treba da znate, da onoga ko se zadovoljava onim što može da se rečima iskaže – Bog je jedna reč, isto kao što je i carstvo nebesko reč – te onoga ko duševnim moćima, saznanjem i ljubavlju neće da ide dalje od onoga što je nekad bilo izrečeno, s pravom treba nazvati nevernikom. Ono što prelazi u reč saznaće se nižim duševnim moćima. Time se ne zadovoljavaju više moći – one uvek prodiru dalje, sve dok ne dospeju do izvora iz koga je duša proistekla. Treba da znate da duševne moći ne mogu da uđu u izvor. Devet duševnih moći su sluge duševne sile i pomažu joj do izvora, izvlačeći je iz nižih stvari. Kada duša u svojoj sopstvenoj veličanstvenosti koja prevazilazi sve stvorene stvari stoji pred izvorom, onda duševna sila prodire u izvor, a sve duševne moći ostaju izvan njega. To tako treba da shvatite. Duša svih imenovanih stvari je čista i prosta. Tako ona Jedna стоји u Jednome, te može da napreduje u čistom božanstvu, poput ulja na ubrusu, koje uvek teče dalje, sve dok ne prelije ubrus. Treba, prema tome, da znate: sve dok dobar čovek živi u vremenu, njegova duša postojano napreduje u večnosti.“

Masha Gessen

Ubistvo Darje Dugine

Darja Dugina, 29-ogodišnja ruska TV komentatorka, sahranjena je na tajnoj lokaciji u Moskvi 23. avgusta. Tri dana ranije, Dugina je prisustvovala festivalu pod nazivom Tradicija, jednodnevnom događaju na kome je ove godine njen otac, samozvani politički filozof Aleksandar Dugin, održao predavanje o metafizičkom dualizmu istorijskog mišljenja. Skup je završen koncertom pod nazivom „Ruski kosmos“. Nakon toga, Darja Dugina se odvezla tojotinim džipom. Auto je eksplodirao, a ona je poginula. Aleksandar Dugin je putovao u drugom vozilu i izgleda da je onaj ko je ubio Darju nameravao da ubije njenog poznatijeg oca. Od tada se dosta spekulise o identitetu i motivima ubica, ali malo toga se zna. Ipak, neke teorije su bolje od drugih.

Zapadni mediji prikazuju Dugina kao neku vrstu Putinovog šaptača, tvorca ideologije Kremlja. On to nije, ali njegova priča mnogo govori o novoj ruskoj istoriji i aktuelnom stanju ruskog društva. Dugin je produkt moskovskog kulturnog podzemља. Sin nižih pripadnika sovjetske nomenklature, izbačen je sa fakulteta i školovao se čitajući zabranjenu i ograničenu literaturu. Dok sam istraživala Dugina za svoju knjigu „Budućnost je istorija“, njegova bivša partnerka i majka njegovog starijeg deteta, Evgenija Debrjanskaja, setila se da je Dugin, tada u ranim dvadesetim, nabavio primerak knjige Martina Hajdegera „Bitak i vreme“ na mikrofilmu. Budući da nije imao čitač mikrofilmova kod kuće, prepravio je igračku za prikazivanje dečjih filmova i projektovao knjigu na svoj sto. Aranžman nije bio idealan: slika je bila jedva vidljiva, a tekst naopačke. Dugin je čitao Hajdegera unazad, u mraku, seća se Debrjanskaja, što mu je delimično oštetilo vid. Simbolički potencijal ove priče je zapanjujuć: Duginovo samoobrazovanje bilo je oblikovano i ograničeno cenzurom, izolacijom i neznanjem.

Dugin je sam učio jezike da bi čitao mislioce koji su ga najviše zanimali. Do kasnih 1980-ih to su izgleda uglavnom bili ekstremno desničarski, tradicionalistički i fašistički filozofi. Prvi Duginov prevod bila je knjiga Julijusa Evole, italijanskog filozofa koji je trenutno popularan među frakcijama desnice u Sjedinjenim Državama. Stiv Benon primenjuje Evoline ideje. U meri u kojoj se ruski politički svet može porebiti sa američkim, Benon može da posluži kao korisna referenca: ne samo da su njegovi stavovi povezani sa Duginovim – i ne samo da su i Dugin i Benon povezani sa evropskim neofašističkim mrežama – već je i Benonov i Duginov odnos prema političkoj moći složen na sličan način. Svakako je bilo trenutaka na početku Trampovog mandata kada se činilo da Benonove

ideje imaju veliki uticaj na politiku u SAD-u. Ali Benonova vizija sveta poslužila je Donaldu Tramu samo na ograničeno vreme.

Totalitarne vođe instrumentalizuju ideologiju. Nasuprot uvreženom mišljenju, totalitarne ideologije nisu koherentne ni konzistentne. To su pre oportunističke mešavine ideja i reči korisnih u vremenima krize i mobilizacije. Dugin je 90-e i veći deo prve decenije veka proveo u postepenom približavanju ruskom političkom establišmentu: učestvovao je u osnivanju marginalne nacionalističke stranke, a zatim je osnovao opskurni imperialistički pokret. Takođe je stekao akademske kvalifikacije, pa je neko vreme vodio katedru na Moskovskom državnom univerzitetu. Činilo se da je uspon doživeo 2014., kada je Vladimir Putin prvi put napao Ukrajinu. Dugin je za ovu priliku razvio čitav jezički arsenal. Pozivao je na stvaranje „ruskog sveta“, geografski neodređenog koncepta u kome je Rusija zamišljena u civilizacijskoj misiji ukorenjenoj u tradicionalnim vrednostima i ruskim pravoslavlju. Pripajanje istočne Ukrajine bio bi prvi korak ka izgradnji ruskog sveta. Kremlj je 2014., u svom zaokretu od politike sovjetske nostalгије ka politici imperijalne obnove, počeo da govori Duginovim jezikom.

Duginova desna ruka, Natalija Makejeva, tada mi je rekla: „Naša moć je zanemarljiva, ali naš uticaj je beskonačan“. (Dugin je znao da pišem o njemu, ali je odbio da razgovara sa mnom – verovatno zato što sam kvir – pa je poslao svoju portparolku da se sastane sa mnom u njegovo ime.) Ovaj iskaz Makejeve je tada zvučao tačno: Dugin još uvek nije bio ni blizu Kremlja ili stvarnih poluga moći, ali su njegove reči već bile sveprisutne. Ipak, uticaj zapravo ne može biti beskonačan. Po Duginovom mišljenju, Putin pre 8 godina nije uradio sve što je trebalo u Ukrajini i kritikovao je slabosti ruskog predsednika. U ovoj ulozi, Dugin je Putinu bio podjednako koristan kao i kada je služio kao neka vrsta ideologa u senci. Svim političkim režimima su potrebni kritičari da obeleže marginu, kako bi se lider mogao pozicionirati u imaginarni centar. U poređenju sa Duginovim imperialističkim ambicijama, Putin je delovao umereno.

Duginova čerka Darja je išla očevim stopama. Studirala je filozofiju, provevši godinu dana u Francuskoj. Magistrirala je na Platonu. Takođe je svirala u bendu i nastupala u moskovskim hipsterskim klubovima. Ime benda je bilo *Dasein May Refuse*. („Dasein“ je Hajdegerov pojам koji označava bitak određen prostorom i vremenom.) U svojim dvadesetim, Darja je počela da bliže sarađuje sa svojim ocem. Zastupala je i njega i njegove stavove, da bi na kraju napustila muzičku scenu kako bi se u potpunosti posvetila političkoj propagandi. Svoje tekstove je potpisivala kao „Darja Platonova“.

Kada je Rusija započela invaziju na Ukrajinu 24. Februara, Dugina je na svom Telegram kanalu

ushićeno napisala: „Sinoć sam šetala pustom moskovskom ulicom i u daljini videla rusku zastavu kako se vijori. Nešto je šaputalo: „Rusi dolaze“. Ženska intuicija je moćna. Postoji razlog zašto sam primetila taj mir i tu zastavu. U mislima sam čula slogan „Neka bude imperija!“ Kada sam se probudila, imperija je bila tu.“

Najverovatnije je da je onaj ko je ubio Dugina mislio da je njen otac važniji – uticajniji i bliži Kremlju – nego što on to zapravo jeste. Rusija je za ubistvo odmah optužila ukrajinsku vladu. Međutim, jedan od savetnika ukrajinskog predsednika Zelenskog, Aleksij Arrestovič, koji je karijeru počeo kao antizapadni aktivista, ranije se kretao u istim krugovima kao i Dugin; čak se pojavio s njim na jednom događaju pre 17 godina. Arrestovič zna da Dugin nije Putinov šaptač. Drugi savetnik Zelenskog, Mihailo Podoljak, negirao je da zvanična Ukrajina ima bilo kakve veze sa ubistvom. „Mi nismo zločinačka država kao Rusija“, rekao je on. „A svakako nismo teroristička država.“

Razni mediji plasiraju teoriju zavere po kojoj je ruska tajna policija inscenirala ubistvo kako bi mobilisala rusko stanovništvo da podrži rat. Ali Duginovo ime nije tako poznato u Rusiji; organizatori zločina su krajnje neinformisani ako veruju da bi njegovo, ili ubistvo njegove čerke izazvalo sveopšti bunt. Sem toga, ljudi koji su zaista dobro poznati u Rusiji, obično putuju sa obezbeđenjem, što Dugin očigledno nije radio. S druge strane, agenti tajne policije zaduženi za praćenje političkih pokreta koji nisu pod kontrolom Kremlja, mogu biti podložni idejama tih pokreta. Moguće je da pojedini pripadnici službe državne bezbednosti, FSB, misle da je Dugin slavniji nego što jeste.

Ilij Ponomarjev, bivši ruski opozicioni političar koji poslednjih 7 godina živi u Ukrajini, tvrdi da je ubistvo izvršila Nacionalna republikanska armija. Takva organizacija je praktično bila nepoznata dok je Ponomarjev nije pomenuo na društvenim mrežama, što može značiti ili da je Nacionalna republikanska armija nova grupa koja koristi terorističku taktiku, a Duginu je ubila da pokaže za šta je sposobna; ili je to u stvari marketinški potez, užurbano preuzimanje zasluga. U oba slučaja – bilo da je Nacionalna republikanska armija stvarna ili izmišljena – ova verzija je verovatno bliža istini. Dugina je verovatno poginula od ruke nedržavnih aktera, neke novostvorene grupe ili sveže radikalizovane osobe. Ne bi bilo iznenadjuće da se takva grupa ili pojedinac pojave 6 meseci od početka rata, pošto je dokumentovano na desetine hiljada ratnih zločina koje su počinile ruske trupe. Onome ko je ubio Darju Duginu, ko god to bio, udar na propagandiste može izgledati kao krajnje blaga reakcija na smrt stotina dece i brisanje čitavih gradova poput Mariupolja.

Dva dana nakon eksplozije, FSB je saopštila da je slučaj rešen. Tajna policija je kao ubicu označila

ukrajinsku vojnu oficirku Nataliju Vovk. Prema navodima tužilaštva, Vovk je ušla u Rusiju automobilom, sivim mini kuperom, sa svojom 12-togodišnjom čerkom i iznajmila stan u istoj zgradiji u kojoj je živela Dugina, odakle je mogla da prati svaki pokret svoje žrtve. Kada je autobomba na daljinsko upravljanje eksplodirala, Vovk je, prema FSB-u, promenila registarske tablice na svojim kolima i otišla u Estoniju preko kopnenog prelaza. FSB tvrdi da je Vovk pukovnica Azovskog puka ukrajinske vojske. Puk tvrdi da takva osoba ne postoji kod njih, što nije jedini problem u ovoj priči: svako ko je prelazio ruske kopnene granice zna da je ulazak i izlazak kolima obično dug i složen proces. Gotovo je nemoguće zamisliti da se ukrajinska državljanica provuče sa lažnim registarskim tablicama. Takođe, FSB nije poznata po rešavanju političkog ubistva za nekoliko dana ili ikad. U međuvremenu, Putin je uputio zvanično sačešće Darjinim roditeljima, a njoj dodelio orden za hrabrost. Zvanični skupštinski medij prenosio je njenu sahranu uživo. U jednom trenutku Leonid Slucki, lider (lažne) Liberalno-demokratske partije Rusije, povikao je: „Jedna zemlja, jedan predsednik, jedna pobeda“ – nalik sloganu nemačke nacističke partije: *Ein Volk, ein Reich, ein Führer*. Istorija Timoti Snajder skovao je termin „šizofašizam“ da bi opisao tu vrstu retorike: ljudi koji se ponašaju kao fašisti dok svoje neprijatelje nazivaju fašistima, kao što to ruska propagandna mašina i dalje radi s Ukrajinom. U govoru na sahrani, Aleksandar Dugin je rekao da je njegova čerka „pala na frontu, a front je ovde. Živila je za našu pobedu i umrla za nju – za našu rusku pobedu, za našu istinu.“

Gotovo je izvesno da će u Rusiji ubistvo Darje Dugine podstići dalju mobilizaciju društva za rat. Margarita Simonjan, koja vodi medijsku mrežu RT i na društvenim mrežama često nastupa kao glasnogovornica Kremlja, zatražila je da Rusija uzvrati udarom na „centre odlučivanja“ u Ukrajini – što je loše prikriveni poziv na ubistvo Zelenskog. (Ukrajinski predsednik je, sa svoje strane, upozorio na moguću eskalaciju ruske agresije, a državnim službenicima je naloženo da rade od kuće; u četvrtak je Putin naredio vojsci da regrutuje 137.000 novih vojnika.) To ne znači da su ubistvo planirali ljudi u Rusiji koji su hteli da ga iskoriste za podsticaj ratnim naporima. Danas znamo da su događaje 20. veka koji su najavili neviđeni teror – paljenje Rajhstaga u Berlinu 1933. i ubistvo Sergeja Kirova u Lenjingradu 1934 – zapravo izveli odmetnički akteri, ali su ipak pokrenuli totalitarnu mašinu. Ubistvo Darje Dugine može poslužiti istoj svrsi – verovatno bez te namere uticaj njenog oca će postati zaista ogroman.

Prevela Milica Jovanović

The New Yorker, 26.08.2022. Peščanik.net,
31.08.2022.

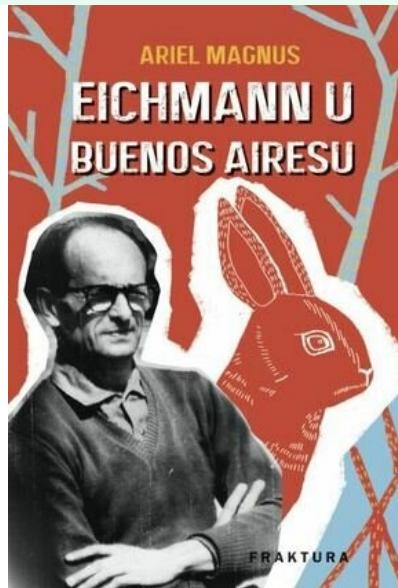
Ricardo Klement

Eichmann u Buenos Airesu

Ni prvi ni posljednji put Ricardo Klement nema sreće. Godina je 1952., dan sprovoda Evite Perón, i u čitavom Buenos Airesu ne može se kupiti cvijeće. Kad njegova supruga Vera i njihovi sinovi napokon stignu iz Njemačke, Ricardo Klement dočekat će ih praznih džepova i ruku, u životu mnogo drugačijem od onoga prvog, koji je živio pod imenom Adolf Eichmann.

Pun psihološke istančanosti i jetka podsmijeha, *Eichmann u Buenos Airesu* izvrstan je roman o posljednjim godinama što ih je na slobodi proveo jedan od najzloglasnijih naciističkih zločinaca, sve dok ga 1960. u dramatičnoj operaciji nisu ulovili agenti Mossada. U međuvremenu, nekadašnji glavni organizator vlakova smrti u Argentini pokušava organizirati vlastiti život: kao užgajivač kunića i suvlasnik lanca praonica rublja, od jednog do drugog skromnog boravišta, između snova o slavodobitnom povratku u Njemačku i sumnjičavih susreta s kolegama po egzilu, koji su nove karte odigrali kudikamo bolje od njega: Josefom Mengeleom, Wimom Sassenom, Ludolfom von Alvenslebenom...

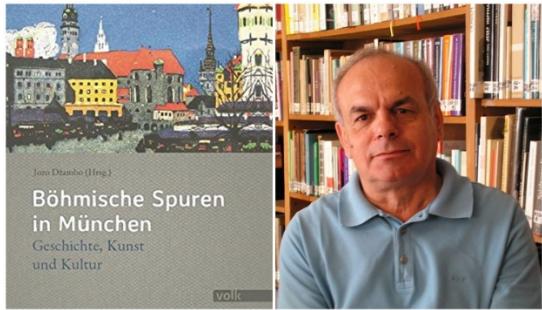
Služeći se činjenicama iz Eichmannova života i mijesajući ih s promišljajima preuzetima iz njegovih svjedočenja, Ariel Magnus "arhitekta Holokausta" ne želi prikazati kao prezira vrijedno biće, no istodobno mu ne pruža utjehu suosjećanja. Stranicu za stranicom, pred nama iz tame izranja hladan i precizan portret, lice čovjeka koji je sudjelovao u uništenju šest milijuna ljudi vjerujući kako nije imao sreće i da je sve što je činio bilo pravedno.

Klaus Hübner

Kafka, Konecny i drugi

„Bohemski tragovi u Münchenu“

Čudno je da do sada nitko nije posvetio pažnju bohemskim tragovima u Münchenu, ali veseli činjenica da je to napokon uradio Jozo Džambo. A tko je drugi trebao preuzeti ovu zadaću doli ovaj vješti znalac i dugogodišnji suradnik udruge Adalbert Stifter? Džambo ovu knjigu, koja nam budi zanimanje već svojom lijepom naslovnom slikom, karakterizira kao „neobičnu mješavinu dokumentacije, kulturnog vodiča, zbirke eseja, u nekom smislu i leksikona, ali u svakom slučaju kao orientacijsko pomagalo u potrazi za bohemskim tragovima u Münchenu“ i napominje da se pod pojmom „Bohemija“ ne misli samo na nekadašnju krunsku zemlju istog imena, nego i na Moravsku i Austrijsku Šleziju. Mješavina dakle a ne djelo iz jednog kalupa. U tome i leži problem. Ta, tko će leksikone čitati?

Grad München bio je osobito u 19. i 20. stoljeću mnogim Česima vrijedan posjeta, doznajemo od Joze Džambe. Jezikoslovac Ján Kollár, pjesnik Jan Erazim Vocel, povjesničar František Palacký i drugi Česi posjećivali su slavnog Johanna Andreasa Schmellera, autora legendarnog *Bavarskog rječnika*. Velikome Janu Nerudi, čije *Priče s Male Strane* [četvrt u Pragu] uvijek rado čitamo, München je 1863. godine djelovao „kao gradić“ naseljen ljudima kojima su pivo i gostonica bili nadomjestak za obiteljski život.

Thomas Raff upoznaje nas s umjetnicima i studentima umjetnosti iz Češke koji su u Münchenu ostavili trajan trag, kao na primjer Gabriel (von) Max, Joseph (von) Führich, Adolf Hörlzel, Alfred Kubin ili Anton Pruska, kome smo zahvalni za crkvu Svetе Ane na Lehelu. Dieter Klein donosi pregled drugih tragova povijesti umjetnosti. Peter Becher predstavlja njemačko-češke pisce – tko još zna da je praški roman Gustava Meyrinka *Golem* nastao u Münchenu, da je nakladništvo Kurta Wolffa, važnog partnera praških pisaca, skoro deset godina imalo svoju rezidenciju u Münchenu, da su spisateljice Barbara König, Barbara von Wulffen ili Ursula Haas svoje djetinjstvo provele u Češkoj, da su Manfred Bieler i mnogi drugi pjevnići nezamislivi bez svojih čeških obilježja?

Slavnim ljudima, Reineru Maria Rilkeu i Franzu Kafki posvećena su čitava poglavla, a tko ne zna za Rilkeovu novelu *Ewald Tragy* iz 1898. godine, Jozo Džambo će ga zainteresirati i ubuduće će Hotel Marienbad u Barerstraße promatrati malo drugaćijim očima.

Nisu samo [negdašnji] njemačko-bohemski nego i [kasniji] češki pisci ostavili široke tragove u glavom gradu zemlje, ponajviše nakon Drugog svjetskog rata – Zuzana Jürgens objelodanjuje njihova imena i ocjenjuje rad pisaca kao što su Ivan Binar, Ota Filip, Ludvík Aškenazy, Karel Kryl i neki drugi, kao i rad u gradu poznatoga izvođača poetry-slama Jaromíra Konecnya. Brojnih je čeških režisera, filmskih producenata, glumaca i glumica bilo i ima ih u Münchenu, a Zuzana Jürgens ih predstavlja, kao što primjerice Haro Senft, Rolf Wanka i njegova kći Irina ili Friedrich von Thun i njegov sin Max. Glazbene tragove prati Franz Adam od bohemskih dvorskih glazbenika klasične Mannheimske škole Johanna Stamitzu do [čeških] glazbenika Fritza Riegera i Rafaela Kubelíka.

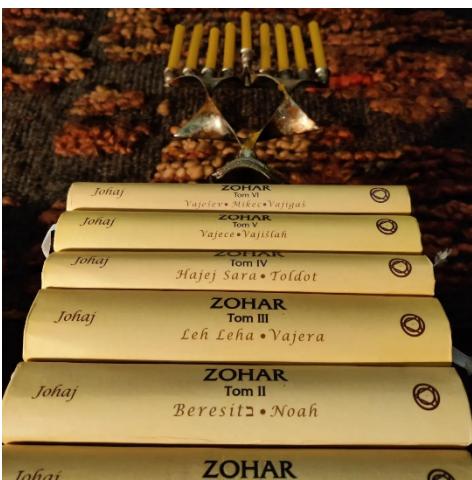
Izuzetno je zanimljiv prilog Ortfrieda Kotziana o progonu Sudetskih Nijemaca u godinama poslije 1945. i njihovu dolasku u Bavarsku, često na službenu odredišnu stanicu München-Allach – i o mnogim sporim koracima njihove integracije. „Prognanici nisu svugdje bili rado viđeni doseđenici, ni u Münchenu.“ Wolfgang Schwarz donosi informacije o mnogim Česima u Münchenu – tko poznaje skulpturu Zdeněka Němečeka u gradskoj četvrti Olympiapark, a tko internetsku stranicu www.mnichov.de? Očite bohemske tragove naći ćemo nedaleko i od Kineskog tornja, odakle je Radio Free Europe emitirao svoj program od 1945. do 1995. godine, kojima se, kako to Anna Bischof piše „pripisuje značajan prilog političkom obratu“ godine 1989/90. Ingrid Sauer predstavlja sudetsko-njemački arhiv, a to što imena ulica grada München govore o Bohemiji i Moravskoj saznajemo od Joze Džambe, koji je između ostalog podrobno promotrio naselje Am Hart i pojašnjava, ne samo stanovnicima Schwabinga koje je značenje prezimena Soxhlet.

I preko „kulinarskih mostova“ može se hodati – Ulrike Zischka posvećuje angažiranu i zabavnu pozornost „Bohemskoj kuhinji u Münchenu“. Citateljima će prilično dobar apetit pobuditi ne samo Olomoučki sirevi, Karlovarske oblatne, Češke knedle ili Budweiser-pivo, nego zasigurno i brojne zanimljive fotografije koje uostalom fantastično ilustriraju cijeli ovaj svežak.

Zadnji i treći dio knjige zapravo je leksikon koji akribično donosi popis relevantnih institucija i udruga kao i značaj sedamdeset uglednika grada München-a češkog porijekla, a u leksikonu se može osjetiti i briga da se koga, ne daj Bože, ispusti. To je, izgleda sve u svemu gledano veoma uspjelo urađeno. Ovdje postaje jasno, što je Jozo Džambo na početku knjige naglasio, da je ona „mješavina“,

„orientacijsko pomagalo“. Toliko o tome. Jedino bi još dobro došao, tako reći kao nastavak ovog projekta, jedan svezak pun napetih biografija. Još ni blizu nije sve rečeno o povjesničarima kao što su Friedrich Prinz i Ferdinand Seibt, o germanistima kao što su Herbert Cysarz i Antonín Kratochvil, o političarima kao što su Volkmar Gabert i Peter Glotz ili umjetnicima kao što su Leo Greiner, Julius Fučík, Alfons Mucha i mnogi drugi. Voditelj ovakvog projekta već je tu – a tko drugi, ako ne Jozo Džambo?

*www.polis.ba. Preveo s njemačkoga Josip Jozic
20.01.2022.*

Zohar (hebr. זוהר, sjaj) klasični je tekst jevrejskog misticizma, nastao krajem 13. veka u Španiji. Autor najvećeg dela ovog traktata je Moše de Leon (umro 1305). *Zohar* čitavu stvarnost posmatra kao simboličku aluziju na Božiji unutrašnji život. Učestvovanje u jevrejskom ritualu, ali i seksualni odnos muža i žene, znače sjedinjenje sa Bogom. Uticaj *Zohara* u judaizmu je veliki i često se izjednačava sa uticajem *Biblike* i *Talmuda*.

U novembru 2020. godine izdavačka kuća *Metafizika* pokrenula je projekat objavljuvanja kompletног *Zohara* na srpski jezik. Reč je o prvom velikom izdavačkom poduhvatu ovog tipa na našim prostorima koji ima za cilj objavlјivanje celokupnog dela *Zohar* u 23 knjige, ili 23 toma. Izdanje *Metafizike* sadrži originalni tekst dela na aramejskom i hebrejskom jeziku, prevod izvornog teksta na srpski jezik, uz transliteraciju i objašnjenja svih važnih delova *Zohara* direktno s jezika na kojem je pisan na srpski jezik. Srpsko izdanje *Zohara* takođe dolazi sa detaljnim predgovorom delu koji obiluje objašnjenjima vrlo vrlo specifične terminologije što prati glavninu dela i ključni je segment za opšte razumevanje celine i smisla ovog dragulja jevrejskog misitizma, odnosno *kabale*.

Knut Hamsun: Victoria

Ima pisaca kojima se čitatelji stalno vraćaju, čije su knjige mnogima oblikovale ne samo književni ukus nego i cjelokupni pogled na svijet i život. Jedan od takvih zasigurno je i Knut Hamsun, norveški nobelovac iza kojeg je ostalo impozantno književno djelo, koje se odavno svrstava među najznačajnije što je stvoreno u europskoj i svjetskoj književnosti.

Roman *Victoria* objelodanjen je 1898. i pripada ranoj fazi Hamsunova stvaralaštva, kad je stvaranjem novog stila i jezika nastojao »obnoviti književnost«. U tom razdoblju Hamsun je objavio desetak knjiga, među njima romane *Glad*, *Misteriji* i *Pan*, koji čine neformalnu trilogiju i idu u red njegovih najboljih i najpoznatijih djela. Nakon tih su knjiga, kako reče jedan književni znalac, "svi počeli pisati drugačije".

Victoria je ljubavna priča, što je i u podnaslovu naznačeno, te je i dan-danas jedan od najpoznatijih ljubavnih romana u norveškoj i nordijskoj književnosti. Iako obimom nevelika, knjiga je sadržajno iznimno bogata i slojevita, intrigantna. Naoko jednostavna i melodramatična lirska priča, ali duboko snažna i uvjerljiva, o »nezamislivoj« ljubavi između mlinareva sina i bogataške kćeri, koja je, zbog staleških razlika, u startu osuđena na propast, plijeni pozornost čitatelja već više od stoljeća, a desetak ekranizacija to dodatno potvrđuje.

Autor je *Victoriju* okarakterizirao kao roman »vesele ogorčenosti« jer priča je to koja uvjerljivo dokazuje da i tuga može biti lijepa kad se lijepo opiše i ovako znalački napiše.

Preveo Munib Dalalić
Colorful šop doo

Zoran Pejašinović

Teo Srećan 100. rođendan

Od novosadske prijateljice i koleginice Marije Vasić "ukrao" sam informaciju da je danas stoti rođendan prof. dr Teodoru Kovaču, jednom do najdražih i najgospodstvenijih ljudi koje sam upoznao u Jevrejskoj opštini i, uopšte, tokom studija u Novom Sadu. Tim povodom ovo malo podsjećanje na posjetu koju smo Marija i ja učinili domu dr Kovača prije dvije godine.

Doktore, iskrene i da nam poživite zdravi i veseli.

U nedjelju, 28. marta 2021. godine, bilo je posebno zadovoljstvo, zajedno sa profesorkom iz Zmaj Jovine gimnazije Marijom Vasić, u njegovom domu posjetiti prof. dr Teodora Kovača, doajena Medicinskog fakulteta u Novom Sadu, osnivača Klinike za endokrinologiju Pokrajinske bolnice, nekadašnjeg predsjednika Jevrejske opštine, autora mnogobrojnih radova, među kojima su dragocjeni tekstovi iz jevrejske istorije.

I četvrt vijeka od našeg posljednjeg viđenja, a bilo je to, koliko se sjećam, u novosadskoj Jevrejskoj opštini, jedinstveno je uživanje slušati dr Kovača. On danas ima 98 godina i odlično pamti sve prethodne decenije. Jedinstveno iskustvo bilo je slušati njegova sjećanja o našem Ariju Livneu, od koga je mlađi samo dvije godine. Sjeća se dr Kovač čika Arija posebno kao člana „kena”, tj. „gnezda” omladinske cionističke organizacije *Hašomer Hacair* u Novom Sadu. Potvrdio nam je dr Kovač kako su Arija, tj. Đorđa Vajs, svi zvali Svraka, te kako je bio veoma dobar drugar. Ovo „drugar” je ponovio i posebno naglasio, kao kakvu važnu titulu.

Poznavao je dr Kovač u mladosti i kolegu Andriju Mikeša, kasnije znamenitog banjalučkog doktora, oca našeg našeg Đorđa. Odlično se dr Kovač iz mladosti sjeća i Đorđevog strica, po kome je ovaj i dobio ime, onodobnog novosadskog ljevičara Đorđa Mikeša.

O sudbini dr Kovača, rođenog daleke 1923. godine u banatskom Novom Kneževcu, o hapšenju u Novom Sadu, silnim mukama i borbi za život, te o kasnijem susretu sa ličnim demonom, pisala je koleginica Marija u izuzetnoj knjizi priča „Pismo na šinama”.

Hvala Mariji na organizaciji ovog divnog susreta.

Andelka Cvijić

Velimir Visković: Danas sam krležijanac više nego prije pola stoleća

Rat može razbiti jednu zemlju, može od njenih delova uspostaviti nove države, ali prave vrednosti stvorene u vreme one koja je nekad postojala, kao što je u ovom slučaju Jugoslavija, i danas ostaju neokrnjene, cenjene i jednakо uvažavane; za njih nove granice ne postoje. Umetnici i autori koji su onda poštovani i dalje uspešno stvaraju, a o njihovim delima čuje se, piše, i izvan teritorijalnih međa.

Jedan od takvih stvaralaca, čije je delo nesporno vanserijsko, bez ikakve je sumnje Velimir Visković (Drašnica kraj Makarske, 1951), i danas jedan od najznačajnijih jugoslovenskih i hrvatskih književnih kritičara, eseista i leksikografa.

Viskovićeva bogata biografija beleži da je bio urednik i glavni urednik u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža u Zagrebu, glavni urednik Krležijane (Enciklopedija o Miroslavu Krleži) i Hrvatske književne enciklopedije.

Bio je urednik više časopisa i saradnik brojnih listova širom bivše Jugoslavije, osnivač i prvi predsednik Hrvatskog društva pisaca, potpredsednik Hrvatskog PEN centra.

Objavio je, između ostalih, knjige *Mlada proza*, *Pozicija kritičara*, *Umijeće pripovijedanja*, *Sukob na ljevici*, *Rat za enciklopediju...* Dobitnik je Nagrade Grada Zagreba, nagrade Mate Ujević za leksikografiju, A. G. Matoš za kritiku, Strossmayerove nagrade za znanost, Krležine povelje za Krležjanu.

Visković je nedavno u izdavačkoj kući Ljevak iz Zagreba objavio novu knjigu pod nazivom *O drugima, o sebi*.

Autobiografsko-memoarski zapisi, u kojih su skupljeni tekstovi i svedočenja o ljudima i događajima u rasponu od 1970-ih godina do početka 21. veka. Knjiga, čiji nastavak autor upravo piše, nalik je uzbudljivom spomenaru jednog vremena, živi osvrt na – do danas, i verovatno još dugo vremena neponovljive – uspone i vrhove književnosti i umetnosti tadašnje Jugoslavije.

U intervjuu za Danas Velimir Visković kaže da je knjiga pokušaj da pričajući o svojim prijateljima ili književnim velikanim koje je susretao progovori nešto o sebi, autobiografski.

Knjigu otvara zapis o Miroslavu Krleži. Čime vas je impresionirao?

— Zaposlivši se u Leksikografskom zavodu 1976. susretao sam Krležu koji je još svakodnevno dolazio u Zavod kojem je bio na čelu. Postao sam urednik u drugom izdanju Enciklopedije Jugoslavije; Krleža je dolazio na sve sjednice Centralne redakcije EJ, ostajao satima na tim sastancima i dosta često uzimao riječ. Iako narušena zdavlja, jedva pokretan, govorio je vrlo konzistentno, mladičkim glasom, tenorom, veoma zanimljivo.

Osobnih kontakata s njim, licem u lice, imao sam samo nekoliko, u Zavodu jednom kad sam mu odnio neke Kiševe knjige koje su ga zanimale pa smo i razgovarali o polemici koja se vodila oko *Grobnice za Borisa Davidovića*, u koju sam bio involviran.

Pohvalio je moje tekstove u Oku; nedugo potom sam izabran na istaknuto dužnost u EJ, na promaknuću je bio Krležin potpis. Potpisao je i pismo saveznom sekretaru za Narodnu obranu generalu Nikoli Ljubičiću, kojim me izvadio iz JNA (nažalost samo na godinu dana).

Međutim, mislim da je u svemu tome bio značajniji udjel zamjenika direktora zavoda Ive Cecića, koji me pak uvjeravao da Krleža prati što ja radim. Ne vjerujem u to, ali bilo je lijepo čuti.

Jeste li i danas autentični krležijanac?

— Danas sam krležijanac više nego onda; prije pola stoljeća bio sam borhesovac, a ne krležijanac. O Krleži sam do svoje dvadesetipete napisao dva eseja i nekoliko kraćih tekstova, dakle prije nego što sam došao u Zavod pročitao sam njegove romane, drame, nešto poezije i eseja, bilo mi je jasno da se radi o značajnom piscu, ali baš neki strastveni krležijanac nisam bio.

Kasnije sam pročitao cijelog Krležu, proučio njegove časopise, uvjeroj se koliko je važan u kulturnoj povijesti i Hrvatske i Jugoslavije. Posebno sam zavolio neka njegova manje izvikana djela poput *Djetinjstva u Zagrebu, Izleta u Rusiju, Dnevnika*.

Ali uvijek sam više želio biti krležolog nego strastveni krležijanac kakvi su, recimo, bili Marijan Matković, Slobodan Šnajder, pa i Krležini odmetnuti sinovi Stanko Lasić i Igor Mandić, koji su se pretvorili u Krležine političke antipode i žestoke kritičare.

Zanimljiva je priča o Krleži i radu na enciklopedijskim odrednicama o Albancima, i njegovom mišljenju o Muslimanima u BiH i o Makedoncima?

— Da, u prvoj knjizi drugog izdanja Enciklopedije Jugoslavije postoje dvije natuknice za koje smo unaprijed znali da će biti vraških problema: to su natuknice Albanci i Albansko-jugoslavenski odnosi. Radili su ih historičari s Kosova predvođeni Ali Hadrijem; recenzenti, prilično oštiri, bili su uglavnom iz Srbije, među kojima se isticao Bogomil Hrabak.

Uostalom, historičari su bili i srpski glavni urednik Dragoslav Janković i sekretar Srpske redakcije EJ Momo Zečević. Bilo je dosta primjedbi, neke su i provedene, ali objavljeni tekstovi bili su pisani iz albanocentrične vizure.

Ta prva knjiga EJ objavljena je 1980., a onda je došla 1981. godina s nacionalističkim nereditima na Kosovu. Srpska redakcija zahtijevala je da u svjetlu tih nacionalističkih nereda ponovo razmotrimo albanističke teme.

Ti zahtjevi su prihvaćeni pa su potkraj 1981. tiskali dva dopunska arka enciklopedije s revidiranim tekstovima. Krleža je 1979-81. bio već ozbiljno bolestan. Ipak je pročitao prve verzije članaka predviđajući da bi oko njih moglo biti problema i prisjećajući se pritom problema s člankom Arbanasi (Albanci) iz prvog izdanja enciklopedije.

Što se, pak, tiče njegova mišljenja o Makedoncima i Muslimanima, koje smo spominjali u našim razgovorima, moram reći da je s velikim simpatijama gledao na njihovu nacionalnu emancamaciju.

Koliko poznajete književne scene sadašnjih „bivših nam“ republika?

— Danas se osjećaj nacionalne pripadnosti izražava ne toliko ljubavlju prema svome narodu, već mržnjom prema Jugoslaviji i jugoslovenstvu. Uvijek sam se osjećao Hrvatom, tako javno deklarirao, ali nisam to doživljavao kao nešto suprotno i nepomirljivo s jugoslovenstvom.

Ni nakon početka rata 1991. nisam želio pristati na ideju kako je naše susjede, konkretno Srbe ili Bošnjake, normalno mrziti.

Pa kako bih mrzio Srbe kad mi je žena Srpinja, Beograđanka?! Moj osobni identitet ne daje mi samo moja nacija već još više moji prijatelji, a dosta njih nisu etnički Hrvati. Trudio sam se očuvati moja prijateljstva, koliko je god to bilo moguće s obzirom na novonastalu stvarnost granica i prekinutih komunikacijskih veza.

Naravno, ako me moji prijatelji nisu razočarali svojim prilagodavanjem novonastalim prilikama, jer bilo je i razočaravajućih pretrčavanja.

Moja orijentacija nije ostala u matičnoj sredini neprepoznata, maknut sam kao jugonostalgičar iz središnjih nacionalnih medija, ali pojavila su se neka meni bliska alternativna glasila poput Ferala i Arkzina u kojima sam ispočetka samo davao intervju, kasnije počeo i surađivati kao autor.

Potkraj 1990-ih nacionalistički stisak popušta, pomalo se vraćam u maticu kulturnog života, izdajem Krležijanu u Leksikografskom zavodu, enciklopediju o Krleži, uređujem kod zagrebačkih izdavača Krležina i Andrićeva djela... Situacija se stubokom mijenja nakon Tuđmanove smrti, kad HDZ silazi s vlasti.

Godine 2000. jedna grupa sarajevskih intelektualaca (Vojka Đikić, Zdravko Grebo, Marko Vešović, Ervin Kazaz, Nikola Kovač...) pokreće postjugoslavenski, regionalni časopis Sarajevske sveske. Vojka Đikić, koja je zapravo sve to organizirala i vodila, inzistirala je da ja preuzmem ulogu glavnog urednika.

Odgovorio sam kako mislim da je bolje da netko iz Sarajeva bude glavni, konkretno baš ona koja je prije rata bila sjajna urednica Trećeg programa Radio Sarajeva, a sama je kontaktima s ambasadama i fondacijama osigurala i finansijsku osnovu časopisa. Ali, kad Vojka nešto odluci, nemoguće ju je odbiti, obaspe vas komplimentima tako da ostanete bez daha.

Mene je kupila tvrdnjom da joj moje ime osigurava otvorena vrata u svim postjugoslavenskim sredinama, ona će biti operativna urednica, a zaštićena mojom krupnom pojavom. Tko bi takvim komplimentima odolio?! Ali u prvim brojevima časopisa dosta sam toga i sam radio, preuzeo sam brigu oko ekipiranja slovenskog i hrvatskog dijela redakcije (u tim dvjema državama bio je najveći otpor prema jugoslavenskim pomirbenim inicijativama).

S Vojkom sam selektirao i srpske članove redakcije (Mihailo Pantić, Drinka Gojković, Jovica Aćin, Radoslav

Petković, Dragan Velikić, Tihomir Brajović, Zoran Hamović, Miško Šuvaković).

Odlazio sam prve dve-tri godine redovito u Sarajevo, redigirao pristigle priloge. U sklopu tog posla imao sam dobar uvid u zbivanja u postjugoslavenskim književnostima. Imali smo i redakcijske sastanke diljem bivše zemlje tako da je to omogućavalo i osobne susrete.

Međutim, moram priznati da sam ipak izgubio onaj uvid u književna zbivanja u Jugoslaviji koji sam imao nekad; utrućem Ferala početkom dvijehiljaditih izgubio sam kritičarsku kolumnu i neposredni stimulans da čitam knjige s cijelog prostora bivše države. A i Hrvatska književna enciklopedija u potpunosti je zaokupila moju pažnju pa sam pogubio vezu s aktualnom produkcijom.

Da li ste predosezili šta će budjenje nacionalizama u Srbiji i Hrvatskoj doneti?

– Mislio sam još sredinom 1980-ih kako je neizbjegjan slom socijalizma i uvođenje višepartijskog sustava, znao sam da će to otvoriti put za svakovrsne nacionalističke opcije, pa i radikalne, ali vjerovao sam kako će Jugoslavija ipak biti rezistentna na to, kako neće doći do rata.

Tih godina bio sam dosta medijski eksponiran diljem cijele tadašnje zemlje, davao brojne intervjuje; na obavezno pitanje hoće li biti rata entuzijastično (i naivno) odgovarao sam da neće jer će prevladati razum. Mislio sam da bi moglo doći do nekog oblika rekonstitucije Jugoslavije u smjeru konfederacije; ulijevao mi je optimizam i Markovićev, činilo mi se, uspješan reformizam. Nažalost, loše sam predviđao.

Dogodio se lom, raspad države. I to ne miran kakav će se dogoditi u Čehoslovačkoj, već traumatičan, ratnički. E sada zamislite kako se sve to reflektira u jednom tzv. mješovitom braku, dvoje intelektualaca, razmjerno medijski eksponiranih. Moja žena Jasmina i ja nikad nismo osjećali pripadnost različitim nacijama kao nešto što bi moglo ugroziti egzistenciju naše veze. Dapače, i prije nego što smo se upoznali, zanimali su nas uzajamni kulturni odnosi naših naroda, književna baština, kulturna tradicija.

Citali smo, zapravo, ja srpske, ona hrvatske pisce bez ikakvog otpora i zazora, za nas oni nikad nisu bili stranci, čak ni danas. Pa meni su Pekić i Kiš bili zanimljiviji od većine hrvatskih pisaca, Jasmini Dragojević i Ugrešić od većine srpskih.

Nacija je u našem zaljubljivanju bila posve nebitna. Svidjeli smo se jedno drugom kao osobe: dobrom, pametu, požrtvovnošću, empatičnošću, pa i izgledom, a sad netko u nama vidi prije svega mješoviti brak. U nekoliko navrata dolazili su mi tada strani novinari žečeći sa mnom razgovarati kako se sada u međunacionalnom ratu osjeća Hrvat u braku sa Srpskinjom, kako se to odražava na naš brak. Odbijao sam s gnušanjem govoriti iz takve perspektive. Ne, ja se nisam oženio za Srbiju i Srpskinju već Jasminu – zgodnu, pametnu, osjećajnu ženu. I ona u meni sasvim sigurno nije gledala prije svega Hrvata.

Ne mogu reći da se Jasmina suočila u Zagrebu s netrpeljivošću; ne, nitko od naših prijatelja nije promijenio odnos prema njoj; njezin odlazak iz Zagreba, za koji smo u početku vjerovali da je privremen, povezan je s gubitkom posla (propala je izdavačka firma u kojoj je bila zaposlena)

te zdravstvenim stanjem našeg sina, zbog čega joj je bila potrebna pomoć sestre i roditelja. A potom se pojavila i mogućnost dobivanja posla na CEU u Budimpešti, što je finalizirano preseljenjem u Budimpeštu i potom Beč.

Povodom vašeg stava o Seleničevom romanu „Timor mortis“ na tribini DKSG u Beogradu, u osvit rata, nazvali su vas ustašom. Kako ste se osećali?

– To ni u snu nisam očekivao; u Zagrebu sam bio prozivan kao srpski zet, jugofil, cijela mi je porodica partizanska, sad netko u Beogradu mene proziva kao ustašu. Ta tribina o Seleničevu romanu bila je zapravo organizirana kao neka vrsta ringa: ja sam prethodno u zagrebačkom tjedniku Danas objavio na duplerici veliki tekst o novom romanu meni omiljenog pisca, konstatirajući da Selenić nekadašnju svoju poliperspektivnost i dijalogičnost zamjenjuje nacionalističkim monologom koji bitno ograničava umjetničku vrijednost romana.

Organizatori tribine pozvali su me u Beograd gdje sam ukrstio polemičke rukavice s Perom Džadžićem koji je ostro branio Selenića napadajući mene. Sam Selenić je uglavnom šutio i slušao što govorimo.

U jednom trenutku ustao je neki rabijatni tip iz publike i povikao kako ustašu Viskovića treba otjerati u Zagreb. Mene ta uvreda uopće nije dotaknula, pa znam da nisam ustaša, odgovorio sam krajnje smirenog: „Znate, očito je da vjerujete u etničke stereotipove! Postoji jedan meni jako drag etnički stereotip o Srbima, o njihovoj gostoljubivosti! Vi očito želite dokazati kako nije točan!“ Koliko se mogu sjetiti, dotad tih Selenić me uzeo u zaštitu. A godine 1993. poslao mi je na Društvo hrvatskih književnika svoj intervj u novosadskim Poljima, u kojem mi daje za pravo. Gospodin!

Imate puno prijatelja u Beogradu. Jedan od njih je Gojko Tešić. Nudio vam je da saberećete svoje tekstove o srpskim piscima?

– Gojko Tešić doista jest moj dugogodišnji prijatelj. Inače, sjajan urednik. Prije desetak godina, dok je bio urednik u Službenom glasniku ponudio mi je da saberem svoje tekstove o srpskim piscima i objavim ih u ediciji koju uređuje.

Radio sam tada na Hrvatskoj književnoj enciklopediji, što je bio vrlo zahtjevan posao, zahvalio sam mu i rekao nemam vremena za bavljenje svojim stariim tekstovima. Osim toga, tekstove koje sam pisao 1980-ih nemam pohranjene u kompjutoru, što zahtjeva napornu pretragu jer nemam sačuvane ni sve strojopisne zapise.

Tešić nije odustajao, napisljetu je zaprijetio kako će on osobno sakupiti iz časopisa i novina te tekstove i objaviti ih. Zahvalan sam mu na tom entuzijazmu, možda me natjera da sam potražim kopije i priredim ih za objavljinje.

Danas, 23.04.2023.

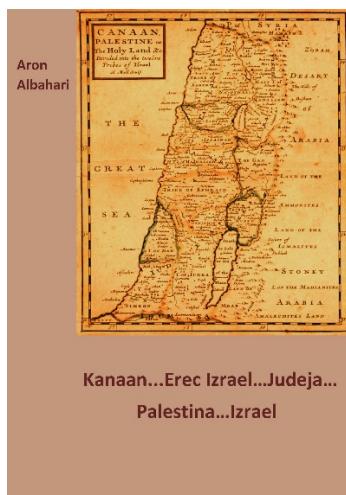
Aron Albahari

Kanaan- Erec Izrael- Judeja- Sveta zemlja- Palestina- Cion- Izrael

Ova knjiga, na svojih 191 strana, hronološki prati istoriju geografskog prostora današnjeg Izraela i Palestine, sa posebnim osvrtom na imenâ kojima se taj prostor u periodu od 4 hiljade godina, zvao i imenovao. Ti nazivi su bili određeni kako geografskim tako i verskim ali i političko-istorijskim okolnostima tog vremena: *Obećana zemlja- Knaan-Erec Izrael- Judeja- Sveta zemlja- Palestina-Cion-Izrael.*

U prvom delu knjige ona donosi kratke i istorijske podatke, izvore i poreklo za svaki od tih naziva kojima se u dato vreme određivao i imenovao ovaj prostor.

Ali najveći deo knjige posvećen je i govor o periodu kada se on počeo zvati *Palestina*. Ono što je posebno bogato u tom delu jeste veliki broj zanimljivih i manje poznatih informacija, podataka i činjenica koje nam govore o izuzetnoj povezanosti i vezi Jevreja i Palestine, kako u fizičko-životnom smislu, tako i u jezičko-lingvističkom, kada je još od 9. veka, a posebno u 19. i 20. veku, dakle daleko pre obnove države Izrael 1948. godine, *taj termin i ime 'Palestina' bilo sastavni deo i odrednica oko 70 jevrejskih privrednih, socijalnih, kulturnih, bankovnih, novinskih i brojnih drugih institucija, organizacija i udruženja.*

Kroz istorijat njihovog nastajanja, predočenih izuzetno zanimljivim podatacima o svakoj od njih, čitalac prati i istoriju borbe i zalaganja Jevreja da u svojoj (pra)domovini Palestini / Erec Israelu / ponovo obnove svoj nacionalni i politički identitet i dom. Kratkim ali bogatim informativnim tekstovima, ovo je ujedno i priča o istoriji nastajanja Izraela.

*Palestinska kancelarija
„Svetske cionističke organizacije“
(Palestine Office of the Zionist Organization)*

Osnovana je 1908. godine u Jafi (Palestina) od strane izvršnog tela „Svetske cionističke organizacije“. Na čelu joj je bio Artur Rupin (Arthur Ruppин, 1876-1943) i do Prvog svetskog rata delovala je pod Osmanskim režimom, kao središnja agencija za aktivnosti cionističkog naseljavanja, uključujući i kupovinu zemlje i pomaganje imigracije. Nakon Prvog svetskog rata naziv „Palestinska kancelarija“ davao se svim predstavnstvima (uredima) ove cionističke organizacije u zemljama dijaspore sa zaduženjem za organizovanje useljavanja Jevreja u Palestinu. Prva Palestinska kancelarija ove vrste osnovana je u Beču (Austrija) 1918. godine, ali i u brojnim drugim zemljama (Nemačkoj, Italiji, Švajcarskoj, Latviji, SAD-u, itd.).

Od 1921. godine *Palestinska kancelarija* bila je podređena „Jevrejskoj agenciji za Palestinu“, a njeni sastavi i funkcije bili su regulisani rezolucijama cionističkih kongresa, posebno 12-tog, 13-tog i 14-tog (1921-1925), a ubrzo menja i ime u „Palestinska cionistička egzekutiva“ (Palestinian Zionist Executive).

*Palestinska razvojna kompanija
(Palestine Land Development Company – PLDC)*

Cionistička organizacija 1908. godine donacija dvojice Jevreja – prof. Ota Warburga (Otto Warburg, 1859-1938) i dr Artura Rupina (1876-1943) osniva *Palestinsku razvojnu kompaniju* sa ciljem kupovine zemlje za „Jevrejski nacionalni fond“ – *Keren Kajemet le Israel* (KKL) radi osnivanja jevrejskih poljoprivrednih naselja i obučavanja Jevreja za poljoprivredne poslove u Palestini. Tako je *Palestinska razvojna kompanija* stekla obimne posede, pre svega u severnoj Palestini (Galileji), posebno u vremenu između 1920. i 1930. godine.

U kontekstu pomenute *jevrejske Palestinske razvojne kompanije* za koju smo rekli da je osnovana 1908. godine sa ciljem kupovine zemlje za „Jevrejski nacionalni fond“ – *Keren Kajemet le Israel* (KKL), zanimljivo je spomenuti okolnosti vezane za Jevreje u Palestini koji su bili poreklom iz Kraljevine Jugoslavije, i koji su od *Keren Kajemet le Israel* (KKL) dobili zemljište u Palestinu za sađenje dve šume – Kralju Petru I Karađorđeviću, 1930. godine i Kralju Aleksandru I Karađorđeviću - Ujedinitelju, 1935. godine.

Naime, između dva svetska rata, u razdoblju formiranja kontura buduće izraelske države, dolazi i do razvoja veza između Srbije, odnosno Kraljevine Jugoslavije i tadašnjih jevrejskih pravaka i institucija u Palestini. U znak zahval-

nosti Kralju Petru I Karađorđeviću za njegovu podršku cionističkim idejama i benevolentnosti prema Jevrejima, donacijama jugoslovenskih Jevreja i uz pomoć KKL-a (Jevrejskog nacionalnog fonda – Keren Kejemet le Israel) devet godina po njegovom upokojenju, aprila 1930. godine od strane jugoslovenskih Jevreja u Palestini, zasađena je šuma sa 10.000 sadnica koja i danas nosi ime kralja Petra – „Petrova šuma“. Bila je to među prvim pomen šumama koja je posađena od strane Jevreja u Palestini u čast neke značajne im ličnosti. Ovim gestom i činom jugoslovenski Jevreji želeli su da pokažu svoje poštovanje i simpatiju prema Kralju Petru I, koji je u decembru 1917. godine, u ime Srbije zvanično pozdravio i priznao „Balfurovu deklaraciju“ kojom se podržava formiranje „nacionalnog doma za jevrejski narod“ u Palestini. U ličnom pismu kraljevog poslanika u Parizu i šefa Srpske vojne misije u Sjedinjenim Američkim Državama Milenka Vesnića, upućenom jevrejskom oficiru srpske vojske i cionističkom aktivistu kapetanu dr Davidu Albali, izražene su simpatije i podrška Srbije i njenog naroda oživljavanju i obnovi jevrejske države i osnivanju Izraela.

Poslije marsejskog atentata 1934. godine, na potezu između Haife i Nazareta, a nadomak kibuca Šaar Ha'amakim, osnovanog od strane jugoslovenskih i rumunskih Jevreja, aprila 1935. godine održana je svećana ceremonija sađenja šume u čast Kralja Aleksandra I Karađorđevića, kao izraz zahvalnosti jugoslovenskih Jevreja u Palestini i onih u otadžbini, zbog njegove podrške stvaranju jevrejske države i priateljstva i blagonaklonosti prema Jevrejima Srbije i Jugoslavije.

Svečanost osvećenja šume posadene od strane jugoslovenskih Jevreja u Palestini, svojim prisustvom uveličao je vrhovni komesar mandatne Palestine, ser Artur Grenfel Vukop (general Sir Arthur Grenfell Wauchope), predstavnici engleskog parlamenta, kao i zvaničnici palestinskih Jevreja i jevrejskih institucija. Delegaciju jugoslovenskih Jevreja predvodio je legendarni dr David Albala, potpredsednik Saveza jevrejskih veroispovednih opština Kraljevine Jugoslavije i kapetan vojske Kraljevine Srbije, koji je ujedno bio i član Srpske vojne misije u SAD od septembra 1917. do novembra 1918. godine, a čiji su ciljevi bili pridobijanje jevrejske i američke javnosti za borbu Srbije i pribavljanje finansijskih sredstava za Srbiju. Među prisutnima bio je i Julije Kenig, predsednik jevrejskog sportskog društva *Makabi* iz Zagreba. KKL – *Keren Kajemet le Israel* predstavlja je predsednik Menahem Ušiškin, kao i brojni jugoslovenski Jevreji koji su živeli u Erec Israelu (Palestini).

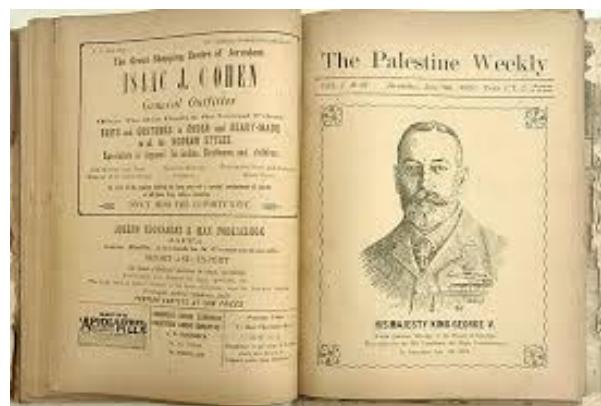
Jevrejsko palestinsko istraživačko društvo (Jewish Palestine Exploration Society)

Osnovano je 1914. godine u Palestini od grupe jevrejskih intelektualaca u svrhu istorijskih, geografskih i arheoloških istraživanja. Danas se ovo društvo zove „Izraelsko istraživačko društvo“ (IES).

Od 1933. do 1951. godine *Jevrejsko palestinsko istraživačko društvo* objavljuje i svoj časopis na hebrejskom jeziku pod imenom „Bilten Jevrejskog palestinskog istraživačkog društva“ (Bulletin of the Jewish Palestine Exploration Society / בילטן החברה היהודית לארץ ישראל). Ovaj Bilten je izlazio na engleskom i hebrejskom jeziku (i pismu).

Palestinski nedeljnik (The Palestine weekly)

Ovaj jevrejski palestinski časopis izlazio je u periodu od 1919. do 1931. godine u Jerusalimu, na engleskom jeziku. U podnaslovu je pisalo da je to *Englesko nedeljno izdanje hebrejskog dnevnika „Doar Haiom“*, koji je bio dnevni list na hebrejskom jeziku i počeo je izlaziti 8. avgusta 1919.

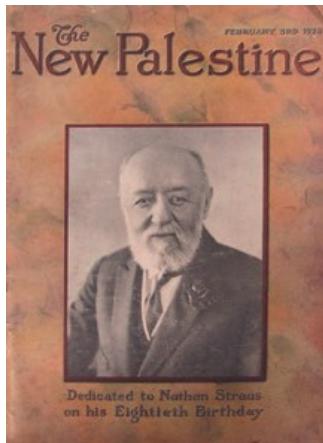
Palestinski nedeljnik je, dakle, bio nedeljno izdanje ovog časopisa, ali na engleskom jeziku. Novine su osnovali Itamar Ben Avi (1882-1943) koji je bio i urednik, i njegov otac Eliezer Ben Jehuda (Yehuda, 1858-1922).

Nova Palestina časopis (New Palestine Magazine)

Časopis *Nova Palestina* osnovan je u decembru 1919. godine. Bio je to američki jevrejski nedeljnik – kasnije dvonedeljnik, koji je izlazio u Njujorku (SAD). Bio je zvanični organ „Cionističke organizacije Amerike“ (ZOA).

Počeo se objavljivati kao publikacija na četiri stranice. Prvi broj iz januara 1920. godine glasio je: „Za obnovu i izgradnju jevrejske Palestine“.

Njegov glavni urednik bio je Izidor Kuperman (Isidor Cooperman). Među saradnicima su bili Menahem Ribalov (1895–1953), koji je objavio brojne članke u Novoj Palestini i filantrop i biznismen Džejkob Henri Šif (Jakob Hajnrih Šif, 1847–1920).

Godine 1934. urednik i pisac članaka bio je Semjuel Kaplan (Samuel Caplan, 1895–1969). Od 1943. do 1948. godine urednik i autor tekstova bio je pisac i književni i dramski kritičar, Ludvig Levison (Ludwig Lewisohn, 1882–1955).

Aron Albahari rođen je 1959. godine u Sarajevu. Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Sarajevu 1984. godine. Od 1992. živi i radi u Beogradu. Poslednjih dvadesetak godina bavi se istraživanjima i pisanjem određenih sadržaja iz šire jevrejske tematike koju objavljuje na sajtu pod naslovom *Jevrejske teme*. (www.jevrejsketeme.in.rs)

Ivo Goldštajn

Ivo Goldštajn (Zagreb, 1958), u rodom je gradu završio Klasičnu gimnaziju pa diplomirao istoriju na Filozofskom fakultetu. Od 1980. zaposlen je kao asistent-pripravnik na Odseku za istoriju, gde je napredovao sve do zvanja redovnog profesora (2001).

Ispočetka se bavio vizantologijom i istorijom hrvatskog ranog srednjeg veka, potom i istorijom Jevreja u Hrvatskoj, a od sredine devedesetih i različitim aspektima hrvatske istorije 20. stoljeća. Goldštajnov opus sastoji se od preko 20 knjiga i dvestotinjak znanstvenih i stručnih radova objavljenih u zemlji i inostranstvu.

O hrvatskom srednjem veku objavio je *Bizant na Jadranu 6–9. stoljeće* (1992), *Hrvatski rani srednji vijek* (1995), *Hrvati, hrvatske zemlje i Bizant* (2003), a s B. Grginom *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku* (2006).

Niz Goldštajnovih celovitih tekstova o hrvatskoj istoriji počinje 1999., kada objavljuje *Croatia: A History* (London – Montreal), slede tri hrvatska (*Hrvatska povijest*) te slovensko i albansko izdanje.

Niz knjiga posvećenih hrvatskoj istoriji 20. stoljeća počinje *Holokauustom u Zagrebu* (zajedno s ocem Slavkom, 2001). Slede *Židovi u Zagrebu 1918–1941* (2004), *Zagreb 1941–1945* (2011) te *Povijest zagrebačke Klasične gimnazije* (zajedno s A. Sabo, 2007). Zajedno s ocem Slavkom napisao je *Jasenovac i Bleiburg nisu isto* (2011). Koautor je i glavni urednik *Povijesti grada Zagreba I-II* (2012–2013).

Koautor je i u knjizi *Rama 1942. Tragedija jednog mikrokozmosa* (Rama – Prozor 2014).

Opsežna *Hrvatska 1918–2008.* (2008) napočetku je pregleda/sinteza hrvatske istorije 20. stoljeća. Slede proširena i dopunjena izdanja njenih delova – *Dvadeset godina samostalne Hrvatske* (2010), te *Povijest Hrvatske 1945–2011.* (I–III, 2011) u džepnom formatu.

U leksikografskom delu opusa ističe se koautorstvo (zajedno s V. Anićem) *Rječnika stranih riječi* (1999, II izdanje 2000, te sažeto izdanje 2006), kao i koautorstvo (jedan od sedmorice) *Hrvatskog enciklopedijskog rječnika* (2002). Goldštajn je i urednik i glavni autor *Kronologije – Hrvatska – Europa – svijet* (1996; II izdanje 2002).

Preveo je i prilozima te komentarom opremio traktat Teodora Hercla Židovska država (Zagreb, 2011), temeljni programatski tekst cionističkog pokreta. Urednik je svetske istorije od antike do početka 21. stoljeća u 20 tomova (Povijest) u izdanju *Jutarnjeg lista* (2007–2008). Autor je ili koautor šest srednjoškolskih udžbenika iz istorije, odnosno iz politike i privrede.

Bio je na višemesečnim studijskim boravcima u Parizu, Atini i Jeni (Nemacka), prevodi s engleskog i francuskog jezika, napisao je više scenarija za TV, povremeno sarađuje kao kolumnista i na druge načine u raznim hrvatskim i inostranim medijima. Bio je član raznih veća i organizacija u Hrvatskoj i inostranstvu. Bio je jedan od dvojice kopredsedavajućih sekcije za Holokaust na Kongresu evropskih židovskih studija u Moskvi (2006).

Dobitnik je Nagrade grada Zagreba 2005. za ukupni naučno – istraživački doprinos te posebno zagnjigu *Židovi u Zagrebu 1918–1941*.

Predsednik RH Stjepan Mesić odlikovao ga je 2007. redom Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića za ukupni naučni doprinos Ivo Goldštajn bio je ambasador Republike Hrvatske u Francuskoj i Monaku te pri UNESKO-u (2013–2017). *Wikipedia*

U ovom broju

Džonatan Saks: Judaizam i politika u savremenom svetu

Predrag Finci: O negativnoj osobi

Martin Buber (izabralo): Ekstatičke ispovesti

Masha Gessen: Ubistvo Darje Dugine

Ricardo Klement: Eichmann u Buenos Airesu

Klaus Hübner: Kafka, Konecny i drugi

Knut Hamsun: Victoria

Zoran Pejašinović: Teo, srećan 100. Rođendan

Andelka Cvijić: Velimir Visković

Aron Albahari: Kanaan- Erec Izrael- Judeja- Sveta zemlja- Palestina- Cion- Izrael

Ivo Goldštajn: Bio...

Alia Mundi

<https://istocnibiser.wixsite.com/ibis>
<http://aliamundimagazin.wixsite.com/alamundi>

Ne zaboravite da otvorite
[www.makabijada.com](http://makabijada.com)

http://balkansehara.com/prica1_2017.html

Istraživački i dokumentacijski centar
www.cendo.hr

Lamed

List za radoznaće

Redakcija - Ivan L Ninić

Adresa: Shlomo Hamelech 6/214226803

Netanya, Israel

Telefon: +972 9 882 6114

e-mail: ninic@bezeqint.net

<https://listzaradoznaće.wixsite.com/lamed>

Logo Lameda je rad slikarke
Simonide Perice Uth iz Vašingtona